Spiegel naar de toekomst
EVALUATIE VAN DE WRR

DEN HAAG, DECEMBER 2001
WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID

vormgeving en zetwerk
Studio Daniëls bv, Den Haag

drukwerk
Opmeer Drukkerij bv, Den Haag

VOORWOORD

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid is het meest algemene adviesorgaan van de regering. Hij richt zich op de lange termijn, werkt sectoroverschrijdend en gebruikt wetenschappelijke inzichten ter onderbouwing van zijn adviezen.

Sinds de raad een kleine dertig jaar geleden zijn eerste rapport uitbracht, is er veel veranderd in de omgeving waarin hij functioneert. Oorspronkelijk bestonden er hoge verwachtingen van de perspectieven die toekomstonderzoek zou kunnen bieden, en dit is in de wettelijke taakomschrijving ook terug te vinden. Gaandeweg heeft men deze hooggespannen verwachtingen echter door meer realistische moeten vervangen. De raad heeft toekomstonderzoek meer en meer ingevuld door belangrijke beleidsvraagstukken op de agenda te plaatsen en hierbij de verkenning van de ontwikkelingen op de lange termijn een belangrijke invalshoek te geven.
Ook in de wereld van de adviesorganen is er het een en ander gebeurd. Zo heeft de Kaderwet adviesorganen geleid tot een herinrichting van de strategische overheidsadvisering en zijn de activiteiten van de afdelingen voor strategische beleidsvorming op de departementen toegenomen.

Tegen deze achtergrond heeft de WRR besloten tot een evaluatie over te gaan: hoe functioneert de WRR in de huidige omgeving, hoe vervult hij zijn taken en wat is de beleidsmatige, wetenschappelijke en maatschappelijke impact van zijn werkzaamheden?
Het uitgangspunt van de nu voorliggende evaluatie is de taak van de raad en de taakopvatting zoals deze thans is vormgegeven. Zij vormen het kader van de evaluatie. Het antwoord op de vraag waarom er een WRR is, wordt bepaald door historische en formele gegevenheden zoals de Instellingswet, maar ook door maatschappelijke ontwikkelingen, ontwikkelingen in opvattingen over inrichting van de samenleving en de rol van het overheidsbeleid daarbij.

De behoefte om nu een externe beoordeling van het werk van de WRR te doen plaatsvinden, werd versterkt door twee ontwikkelingen. In de eerste plaats hebben de adviesorganen die onder de Kaderwet Adviesorganen vallen, de verplichting tot regelmatige (zelf)evaluatie. Deze evaluaties zijn in de afgelopen tijd verschenen. Hoewel de WRR geen adviesorgaan in de zin van deze wet is, meent de raad dat een evaluatie toch evenzeer nuttig is. Zij kan ook een belangrijke bijdrage leveren aan de oriëntatie van de raad voor de toekomst. Hiernaast vergt de nieuwe begrotingssystematiek van de overheid dat uitgaven meer verantwoord moeten worden aan de hand van de resultaten die met die uitgaven worden bereikt. Een beoordeling van de WRR aan de hand van alleen kwantitatieve gegevens, zoals het aantal uitgebrachte rap-

porten, is hiervoor weinig geschikt. Een evaluatie waarbij vooral de kwaliteit en de impact worden meegewogen, kan dan een betere indruk geven van hetgeen de raad heeft bereikt en van hetgeen in de huidige tijd van de raad verwacht mag worden.

Het externe deel van de evaluatie is uitgevoerd door een commissie, bestaande uit dr. A.H.G. Rinnooy Kan (voorzitter, lid Raad van Bestuur ING Groep), mevrouw mr. Y.C.M.T. van Rooy (voorzitter College van Bestuur KUB) en prof.dr. U. Rosenthal (hoogleraar bestuurskunde Universiteit Leiden). Het rapport van de commissie is voorafgegaan door een zelfevaluatie van de raad. Beide onderdelen zijn hierna opgenomen. De raad heeft vervolgens een standpunt bepaald over de aanbevelingen die door de commissie zijn gedaan; dit vormt het derde onderdeel van deze publicatie.

Het werk van de raad is uitdagend, maar heeft ook een hoge moeilijkheidsgraad. Het grote belang dat ook door de evaluatiecommissie aan de WRR wordt toegekend, schept de verplichting om de gestelde verwachtingen zo goed mogelijk waar te maken. De observaties van de commissie en de aanbevelingen die zij heeft gedaan, vormen een goede basis om de raad ook in de huidige omstandigheden tot een optimale taakvervulling in staat te stellen. De raad is de commissie dan ook zeer erkentelijk voor haar activiteiten.

prof.mr. M. Scheltema
voorzitter WRR

INHOUDSOPGAVE

	Voorwoord	3
	Inleiding	7
	Interne evaluatie WRR	
1	Inleiding	11
2	Taak en taakopvatting van de WRR	11
2.1	Achtergrond	11
2.2	Concluderende opmerkingen	14
3	Totstandkoming werkprogramma en adviesonderwerpen	16
3.1	Achtergrond	16
3.2	Concluderende opmerkingen	18
4	De rapporten van de raad	18
4.1	Achtergrond	18
4.2	Concluderende opmerkingen	20
5	Publicaties, andere activiteiten en internationale contacten	22
5.1	Achtergrond	22
5.2	Concluderende opmerkingen	25
6	Organisatie en werkwijze van de raad	25
6.1	Achtergrond	25
6.2	Concluderende opmerkingen	28
7	Recapitulatie	30
	Externe evaluatie WRR	
1	Samenstelling commissie	33
2	Inleiding en achtergrond	33
3	Werkwijze commissie	34
4	Beoordeling rapporten	35
5	Beoordeling positie WRR	38
6	Conclusie	41

Reactie WRR

1	Inleiding	45
2	De rapporten van de raad	46
2.1	Bevindingen evaluatiecommissie	46
2.2	Reactie WRR	46
3	Nazorg, communicatie en wetenschappelijke inbedding	49
3.1	Bevindingen evaluatiecommissie	49
3.2	Reactie WRR	49
4	Samenstelling van de raad en budget	50
4.1	Bevindingen evaluatiecommissie	50
4.2	Reactie WRR	51
5	Tot slot	51

Bijlagen:

1	Instellingswet WRR	53
2	Publicaties WRR	59

Inleiding

Eind 2000 besloot de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over te gaan tot een evaluatie van de WRR. Tot nu toe heeft de raad steeds aan het einde van een zittingsperiode een beknopt evaluatief verslag opgesteld. In dit verslag en evaluatie van de raadsperiode geeft hij een overzicht van de activiteiten in die periode. Hiermee wilde de raad inzicht geven in de wijze waarop hij zijn wettelijke taak heeft uitgevoerd. Hiernaast zijn enkele evaluerende beschouwingen over zijn werk en taak opgenomen in *Mosterd bij de maaltijd* (1997), het gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de WRR.

De evaluatie die nu is uitgevoerd, kent drie onderdelen. Als eerste stap heeft de raad een zelfevaluatie opgesteld. Hierin geeft hij een korte analyse van de eigen taakopvatting en werkzaamheden. Deze beoordeelt hij vervolgens tegen de achtergrond van zijn wettelijke taakomschrijving en zijn veranderde omgeving. Deze zelfevaluatie is op 10 april 2001 door de raad vastgesteld en kwam hiermee beschikbaar als input voor de externe commissie.
Hierop heeft de externe evaluatiecommissie haar bevindingen over de taak en de taakinvulling van de WRR in een rapport neergelegd. De commissie heeft haar oordelen mede gevoed door een aantal externen te vragen naar hun indrukken en opvattingen over de WRR. Het rapport van de evaluatiecommissie werd op 5 juli 2001 vastgesteld.
Hierna heeft de WRR een aantal aanbevelingen van de commissie geïnternaliseerd en hieruit conclusies getrokken over inhoud en werkwijze van de raad. Dit onderdeel van de totale evaluatie stelde de raad in zijn vergadering van 4 december 2001 vast.

Het drieluik van de interne evaluatie, de externe evaluatie en de reactie van de WRR op het rapport van de evaluatiecommissie is hierna opgenomen.

interne evaluatie

INTERNE EVALUATIE WRR

1 INLEIDING

In dit deel van het evaluatierapport, de zelfevaluatie, geeft de WRR een korte analyse van de eigen taakopvatting en werkzaamheden. Hierbij komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- taak en taakopvatting van de WRR;
- totstandkoming werkprogramma en adviesonderwerpen;
- de rapporten van de raad;
- publicaties, andere activiteiten en internationale contacten;
- organisatie en werkwijze van de raad.

Per onderwerp gaat de raad eerst in op de feitelijke stand van zaken. Vervolgens beoordeelt hij deze tegen de achtergrond van de taakomschrijving zoals die in de Instellingswet is neergelegd en tegen de achtergrond van de omgeving waarin de raad functioneert. Deze oordelen verschillen per onderwerp: sommige zaken zijn naar eigen tevredenheid, soms worden ook andere mogelijkheden opgeworpen en in weer andere gevallen geeft de raad aan tot bepaalde veranderingen te willen komen. Het spreekt vanzelf dat in alle drie gevallen de raad het oordeel van de externe evaluatiecommissie op prijs stelt.

Ten slotte vat de raad in een slotparagraaf een aantal hoofdpunten samen, als punten van aandacht voor de externe evaluatiecommissie.

2 TAAK EN TAAKOPVATTING VAN DE WRR

2.1 ACHTERGROND

Wettelijk kader

De WRR is ingesteld in 1972, in een tijd die gekenmerkt werd door hoge verwachtingen over de maakbaarheid van beleid en samenleving, de planbaarheid van toekomstige ontwikkelingen en de rol die wetenschappelijk gefundeerde informatie daarbij zou kunnen spelen. In onderstaand kader zijn de wettelijke taken van de WRR weergegeven, conform de formulering van de Instellingswet van 1976 (zie bijlage 1).

Artikel 2 Instellingswet WRR 1976

De Raad heeft tot taak:

a. ten behoeve van het regeringsbeleid wetenschappelijke gefundeerde informatie te verschaffen over ontwikkelingen die op langere termijn de samenleving kunnen beïnvloeden en daarbij tijdig te wijzen op tegenstrijdigheden en te verwachten knelpunten, probleemstellingen te formuleren ten aanzien van de grote beleidsvraagstukken, en beleidsalternatieven aan te geven;
b. een wetenschappelijk gefundeerd kader te ontwikkelen dat de regering ten dien-

ste staat voor het stellen van prioriteiten en het voeren van een samenhangend beleid;

c. ten aanzien van werkzaamheden op het gebied van toekomstonderzoek en planning op lange termijn, zowel binnen als buiten de overheid, voorstellen te doen inzake het opheffen van structurele tekortkomingen, het bevorderen van bepaalde onderzoekingen en het verbeteren van communicatie en coördinatie.

Toekomstonderzoek

De grote nadruk op toekomstonderzoek als zelfstandig onderdeel van de taak van de WRR komt in deze formulering prominent naar voren. In de begintijd van zijn bestaan heeft de raad hier vorm aan gegeven door het maken van toekomstverkenningen waarin verwachtingen op een aantal deelterreinen in een systematisch verband bijeen zijn gebracht (*De komende vijfentwintig jaar* 1977; in een samenwerkingsverband met de diverse planbureaus). Dit rapport bestaat in wezen uit (voorzover mogelijk onderling gerelateerde) trendextrapolaties op een aantal beleidsrelevante gebieden die uitmondden in twee 'waarschijnlijke toekomstbeelden'.

Tegen zulke toekomstverwachtingsstudies zijn (methodologische) bezwaren in te brengen, zoals de gevoeligheid voor afwijkende ontwikkelingen en trendbreuken, en de afhankelijkheid van de uitkomsten van door elkaar heen lopende objectieve en subjectieve uitgangspunten, technische aannamen en normatieve stellingnamen. In zijn tweede omvattende toekomststudie *Beleidsgerichte toekomstverkenning* (1980 en 1983) poogde de raad aan deze, ook door hemzelf gevoelde, bezwaren tegemoet te komen door zich niet langer te richten op verwachtingen, maar in plaats hiervan verkenningen uit te voeren op basis van verschillende geëxpliciteerde visies op een gewenste toekomst. Hierbij ging het er vooral om, door een confrontatie van ideaaltypen, positieve en negatieve gevolgen in beeld te brengen van richtingen die het beleid in zou kunnen slaan. Doel was dus niet om waarschijnlijkheden, laat staan zekerheden, aan te reiken, maar om de aandacht te vestigen op mogelijke ontwikkelingen in de toekomst als gevolg van bepaalde keuzen. Deze inzichten zouden dan kunnen leiden tot een bezinning op voorgestane keuzen. Het toekomstperspectief is hier, met andere woorden, een 'sensitizing concept', een instrument om tot een andere kijk op de empirische werkelijkheid te komen.

Mede omdat in de beleidswereld deze aanpak als te abstract en theoretisch werd beschouwd, is in latere raadsrapporten het accent minder op de zelfstandige betekenis van een omvattend toekomstonderzoek komen te liggen en meer op de analyse van de relevante gegevens voor beleidskeuzes. Dit gebeurt in verschillende vormen: thematische toekomstverkenningen, waar-

bij de ontwikkelingen in de context van het beleid voorop staan, of beleidsverkenningen, waarin vooral de implicaties van na te streven beleidsdoelen worden getoond. De rapporten van de raad blijven dus op de toekomst gericht, maar aantoonbare perspectieven worden op deelgebieden uitgewerkt in de richting van een heroriëntatie van het beleidshandelen: van een herbezinning op ingezette middelen tot een heroriëntatie van doeleinden.

Huidige taakopvatting

In de huidige taakopvatting legt de WRR zich toe op vraagstukken die voor de samenleving en het beleid op langere termijn van betekenis zijn en waarbij wetenschappelijke inzichten een bijdrage kunnen leveren aan de bewustwording of oplossing van problemen. Hierbij worden bestaande problemen in de regel in een brede samenhang bezien en worden nieuwe problemen en knelpunten verkend. Aldus beoogt de raad nieuwe perspectieven en oplossingsrichtingen aan te geven of onderwerpen op de beleidsagenda te zetten. Raadsrapporten zijn met andere woorden gericht op het beleid en zijn omgeving. Dit wil zeggen dat rapporten van de raad soms concrete beleidssuggesties aanreiken, maar dat zij ook aandacht vragen voor de voorvragen van het beleid en de ruimere context waarin dat beleid gelokaliseerd is. Hiermee is ook gezegd dat de rapporten van de raad geen vast stramien hebben, maar zeer verschillend van aard en opzet kunnen zijn.

Verhouding tot andere instellingen

In beginsel kan de raad ieder onderwerp dat relevant is voor het regeringsbeleid, op zijn werkprogramma zetten. Aangezien ook andere instellingen bestaan die werkzaam zijn op het snijvlak van wetenschap en beleid – zoals de grote planbureaus en de sectorale adviesorganen van de Kaderwet –, geeft de raad de voorkeur aan onderwerpen waarbij de specifieke kenmerken van de WRR aan de orde zijn:

- gericht op de lange termijn
- sectoroverschrijdend (d.w.z. gericht op samenhangend beleid en niet aan één sector gebonden);
- multidisciplinair.

Samen met de SER heeft de raad enkele jaren geleden het initiatief genomen om een jaarlijkse bijeenkomst te beleggen met de voorzitters en secretarissen van de sectorale adviesorganen en de planbureaus. Dit bevordert de onderlinge uitwisseling van informatie over de verschillende werkprogramma's. In dit verband zorgt verder de betrokkenheid van de adviserende leden (zie verder paragraaf 5) voor een zekere afstemming met het werk van de planbureaus.

Adressanten en doelgroepen van raadsadviezen

De raad brengt rapporten uit ten behoeve van het regeringsbeleid. Deze formulering geeft aan dat het werk van de raad niet ten dienste staat van een overeengekomen regeringsprogramma, maar bedoeld is voor alle actoren die een rol spelen bij de totstandkoming van beleid. In zoverre als – op grond van uitgevoerd onderzoek en analyse – ook aanbevelingen worden gedaan, zijn dit doorgaans wél aanbevelingen aan de regering, als de instantie waaraan de rapporten worden uitgebracht.
Zoals gezegd, is het doen van concrete aanbevelingen niet het (enige) doel. Het is van ten minste even groot belang nieuwe ontwikkelingen te signaleren en de aandacht te vestigen op zaken waarmee het beleid rekening moet houden.

De oriëntatie op een breder gehoor dan alleen de regering, hangt ook samen met het inzicht dat beleidsvernieuwing, zeker op langere termijn, in het algemeen niet één op één voortvloeit uit een enkel advies. Bepalend is vooral het politiek en maatschappelijk debat waarin een advies een functie kan vervullen. Dat 'think tanks' hun invloed veelal uitoefenen 'via de band', door herformulering en hiermee beïnvloeding van de parameters van beleid, is al vaker vastgesteld in de wetenschappelijke literatuur hierover. In veel gevallen betekent dit dat schijnbaar vanzelfsprekende uitgangspunten, concepten of paradigma's waarbij in werkelijkheid maatschappelijke zienswijzen en keuzes in het geding zijn, ter discussie worden gesteld. In dit licht beoogt de raad met zijn rapporten ook in het maatschappelijk debat een rol te spelen.

De term 'wetenschappelijk' in de naam van de raad impliceert dat de rapporten de toets van de wetenschappelijke kritiek moeten kunnen doorstaan. Het betekent niet dat de raadsrapporten zich primair tot de wetenschap richten, al stelt de raad zich mede ten doel het wetenschappelijk debat op inhoudelijk en methodologisch gebied van impulsen te voorzien voor verder onderzoek. Verder kan de totstandkoming van rapporten, mede door de uitbesteding van onderzoek dat eraan ten grondslag ligt, bijdragen aan wetenschappelijk inzicht.

2.2 Concluderende opmerkingen

Wettelijk kader

Al mogen de opvattingen over de mogelijkheden van 'beleid maken' in het algemeen, en wat de WRR hieraan zinvol kan bijdragen in het bijzonder, steeds in beweging zijn, toch is er tegelijkertijd sprake van een grote continuïteit in het oriënteren op en rapporteren van de raad over belangrijke langetermijnontwikkelingen. De raad meent dat op de hierboven beschreven

wijze een in de huidige tijd passende invulling wordt gegeven aan de wettelijke taakomschrijving.

Toekomstonderzoek

Verder is de vraag aan de orde wat de specifieke taak van de raad is met betrekking tot toekomstonderzoek. Ondanks de regelmatig opgemerkte verschillen in 'beleid maken' in de jaren zeventig en thans, kan geconstateerd worden dat de beleidswereld weer een sterkere belangstelling heeft voor kaders voor het voeren van op de toekomst gericht beleid. Dit komt ook tot uitdrukking in de langetermijnverkenningen die door planbureaus en departementen worden ondernomen. Hoewel deze als regel een enigszins ander karakter hebben, spelen hierbij dezelfde soort methodologische problemen als waarmee de WRR in zijn studies te maken heeft.
Omdat methodologische vraagstukken bij toekomstgerichte studies van onverminderd belang zijn, meent de raad dat aandacht hiervoor zeer gewenst is. De huidige raad heeft daarom een aantal methodologische activiteiten mede vormgegeven (bijv. het project Toekomstonderzoek en strategisch Omgevingsbeleid) of ondersteund, en bezint zich op de mogelijkheden om het resulterende materiaal te laten uitmonden in een rapportage over de methodologische aspecten van toekomstverkenningen.

Hiernaast verricht de raad thematische toekomstverkenningen – waarbij ieder rapport een eigen probleemstelling en eigen thematiek heeft. De raad heeft hierbij de mogelijkheid zijn onderwerpen breder te benaderen dan de planbureaus of andere adviesorganen die meer met een bepaalde (bijv. economische, ruimtelijke of sociale) invalshoek verbonden zijn. De huidige raad overweegt verder of de brede taak uit de wet inhoud kan worden gegeven door de verschillende rapporten met elkaar in verband te brengen om de daarin behandelde ontwikkelingen in een algemener perspectief te plaatsen. Zo heeft de raad een aantal rapporten uitgebracht die alle van belang zijn voor de wijze waarop de solidariteit in de samenleving vorm kan worden gegeven (*Volksgezondheidszorg* (1997), *Generatiebewust beleid* (1999), *Doorgroei van arbeidsparticipatie* (2000) en *Nederland als immigratiesamenleving* (2001)). Hieruit zijn mogelijk meer algemene conclusies te trekken. Op deze wijze zou de synergie tussen de rapporten kunnen toenemen en zou op een andere manier uitwerking gegeven kunnen worden aan de taak om op een brede wijze toekomstgerichte studies te verrichten. Hierbij zou ook een vorm van samenwerking met de planbureaus denkbaar zijn.
Ook bij de opstelling van het werkprogramma van de huidige raad is geprobeerd meer samenhang tussen de rapporten te verkrijgen door het benoemen van enkele overkoepelende thema's (zie verder paragraaf 3).

WRR-werkprogramma in relatie tot andere adviesorganen
Het feit dat een onderwerp ook door een ander orgaan wordt behandeld, behoeft voor de WRR geen belemmering te vormen om het te agenderen. De andere taak en werkwijze van de raad kunnen tot een andere probleemstelling of invalshoek leiden, en daarmee een WRR-rapport rechtvaardigen. Het bestaan van concurrerende visies op een onderwerp kan er bovendien aan bijdragen dat schijnzekerheid over het oplossen van toekomstige beleidsproblemen vermeden wordt. Dit neemt niet weg dat het op elkaar afstemmen van projecten of activiteiten een meerwaarde kan hebben; aan dat punt zou uitdrukkelijk aandacht besteed kunnen worden.

3 TOTSTANDKOMING WERKPROGRAMMA EN ADVIESONDERWERPEN

3.1 ACHTERGROND

Werkprogramma

Per raadsperiode stelt de WRR een werkprogramma samen. Dit is, sinds de vijfde raadsperiode, een 'lopend' programma; in de loop van de raadsperiode worden nieuwe projecten toegevoegd. Het stapsgewijs vaststellen van een programma voor vijf jaar biedt ruimte voor nieuwe inzichten en ideeën, zowel van de raad als van de regering.

Gevraagd en ongevraagd advies
De autonome positie en agenderende functie van de WRR brengen met zich mee dat verreweg de meeste rapporten op eigen initiatief zijn uitgebracht. De raad bepaalt, met andere woorden, in beginsel zelf welke onderwerpen hij in studie neemt. Bij de wijziging van de Instellingswet in 1997 is ingevoerd dat, alvorens het werkprogramma wordt vastgesteld, de raadsvoorzitter overlegt met de minister-president, die op zijn beurt de ministerraad hoort. Dit kan ertoe leiden dat de regering de raad vraagt onderwerpen in het werkprogramma op te nemen. Voor aanvullingen en wijzigingen van het werkprogramma geldt dezelfde procedure.

Sinds 1972 tot 1 april 2001 heeft de WRR 57 raadsrapporten uitgebracht. Hiervan zijn er 45 'ongevraagd' en 12 het antwoord op een adviesaanvraag van de regering. Het formele onderscheid tussen gevraagde en ongevraagde adviezen is overigens in de praktijk van geringe, en bovendien afnemende, betekenis. Gevraagde adviezen komen na overleg met de regering tot stand, maar ook bij ongevraagde adviezen kan er sprake zijn van vormen van raadpleging of 'sondering'. De wijziging van de Instellingswet WRR 1997 heeft bovendien een wat intensiever overleg met de regering over het werkpro-

gramma met zich meegebracht.
In verband met de samenstelling van het werkprogramma stelt de raad zich ook op de hoogte van inzichten van het parlement en van maatschappelijke groeperingen, zoals de sociale partners. De raad streeft na dat de gekozen onderwerpen voldoende spreiding hebben, zodat zijn profiel als algemene onderzoeks- en adviesinstantie wordt bevestigd.

Criteria voor adviesonderwerpen

Uit de taak van de raad komt een aantal inhoudelijke en procedurele criteria voor de rapporten voort

- het onderwerp moet aansluiten op een in de maatschappij gevoelde problematiek, dan wel betrekking hebben op vraagstukken waarvan de raad verwacht dat zij in de toekomst van groot maatschappelijk belang worden. De taakformulering van de raad draagt in zich dat hij juist ook vraagstukken in studie kan nemen waarvoor vooralsnog bij politiek en bestuur minder aandacht bestaat;
- het onderwerp van het rapport moet uitdagend zijn en wetenschappelijk onderzoekbaar en toetsbaar; niet voor niets komt in de taakomschrijving van de raad twee maal het begrip 'wetenschappelijk gefundeerd' voor. Projecten waarin dit element ontbreekt of slechts in geringe mate meespeelt, vallen derhalve niet onder de wettelijke taak. Dit criterium dwingt tot duidelijke en begrensde probleemstellingen en vraagstellingen;
- het onderwerp moet beleidsrelevant zijn. Als vraagstukken niet vatbaar zijn voor beïnvloeding door regeringsbeleid, heeft raadswerk eraan geen zin;
- het onderwerp moet een duidelijke toekomstgerichtheid hebben. Gelet op de in de wet neergelegde taak is dit een voor de hand liggend criterium;
- het onderwerp moet zich in beginsel lenen voor een multisectorale benadering en voor een multidisciplinaire aanpak. Onder multisectoraal wordt verstaan dat het te bestuderen vraagstuk meerdere sectoren van het overheidsbeleid raakt. Het specifieke karakter van het raadswerk komt tot uitdrukking in de multidisciplinaire samenstelling van raad en staf en van de projectgroepen die de raadsrapporten voorbereiden. Qua disciplinaire achtergrond ligt het hoofdaccent hierbij op de sociale wetenschappen, maar de raad beschikt over de middelen – o.a. door uitbestedingen of door een tijdelijk raadslidmaatschap – om desgewenst additionele expertise aan te trekken wanneer een onderwerp dit vergt.

Werkprogramma zesde raad: thematische aanpak

Bij de selectie van aan te vatten onderwerpen zijn aan de WRR geen beperkingen opgelegd. Toen de huidige, zesde, raad in 1998 aantrad, had hij de ambitie samenhang in het werkprogramma aan te brengen. De raad heeft daarom enige overkoepelende thema's benoemd, die als een 'rode draad'

door het programma zouden moeten lopen.
Het ging hierbij om:

- het proces van internationalisering: de Nederlandse samenleving raakt in steeds sterkere mate verweven met hetgeen elders in de wereld gebeurt;
- het proces van kennisintensivering: de samenleving wordt tevens gekenmerkt door een steeds sterkere nadruk op het maatschappelijke en economische belang van kennis;
- het proces van herschikking van verantwoordelijkheden: de veranderende verhouding tussen overheid en samenleving leidt tot heroverweging van de verantwoordelijkheden van overheid en private sector.

3.2 Concluderende opmerkingen

Totstandkoming werkprogramma

Hoewel de adviesonderwerpen van de raad, zoals hiervoor is aangegeven, aan een aantal specifieke kenmerken (moeten) voldoen, is hiermee de keuze van de onderwerpen zelf nog niet bepaald. Die keuze wordt beïnvloed door vele factoren, met name door de debatten over maatschappelijke en beleidsmatige problemen goed te 'lezen', maar ook door de eigen expertise en belangstelling van de raad.

Onverlet dat de kwaliteit en inspiratie die kan uitgaan van individuele raadsleden van groot belang zijn voor het raadswerk, heeft de huidige raad de onderwerpenkeuze nog wat meer houvast willen geven door de hiervoor beschreven aanpak te volgen. De gekozen aanpak positioneert het raadswerk op de belangrijke 'grote thema's' die in een bepaald tijdsgewricht spelen; dit verplicht de raad tevens het intrinsieke belang van die thema's te onderzoeken. Aan het einde van zijn periode is de raad voornemens een samenvattende en toekomstgerichte evaluatie op te stellen die mede ten doel heeft vast te stellen in hoeverre het gelukt is de beoogde grotere samenhang in het programma te bereiken. Dit kan tevens leiden tot meer algemene conclusies of aanbevelingen.

4 De rapporten van de raad

4.1 Achtergrond

Verschillende functies rapporten

Op de vraag welke functie rapporten van de WRR vervullen, is meer dan één antwoord mogelijk. Veel van de rapporten hebben een tijdshorizon die lan-

ger is dan een kabinetsperiode. Dit maakt het niet eenvoudig na te gaan welke inzichten en aanbevelingen indruk maken op regering en parlement, en welke niet. Dit hangt ook samen met de aard van een rapport. Niet alle rapporten monden uit in aanbevelingen aan de regering om iets te doen of iets te laten, waarvan is vast te stellen of ze al dan niet worden opgevolgd. Rapporten kunnen ook informerend of juist probleemstellend van aard zijn; ze kunnen ertoe bijdragen dat een onderwerp op de politieke agenda wordt geplaatst of dat een maatschappelijk debat op gang wordt gebracht.
In formeel opzicht is van belang dat een uitgebracht raadsrapport altijd wordt gevolgd door een officiële regeringsreactie. De regering streeft hierbij na haar bevindingen binnen een termijn van drie maanden kenbaar te maken.

Doorwerking WRR-rapporten

Gezien zijn aard en taak richt de WRR zich, meer dan andere adviesorganen, op drie verschillende doelgroepen. De raad rapporteert ten behoeve van het regeringsbeleid en richt zich derhalve tot politiek en bestuur, maar hiernaast ook tot maatschappelijke groeperingen in ruime zin en tot de wetenschappelijke wereld. Bij het beoordelen van de effectiviteit van de WRR dient daarom onderscheid te worden gemaakt tussen de invloeden op deze drie terreinen.

Wat het eerste terrein betreft, blijkt telkens dat de directe invloed op het beleid veelal niet 'één op één' is. Naarmate een rapport meer concrete beleidsvoorstellen bevat, kan de maatschappelijke doorwerking en het effect op korte termijn beter waarneembaar zijn. Soms is vast te stellen dat beleidswijzigingen mede het gevolg zijn van een bepaald raadsadvies. Dit was bijvoorbeeld het geval bij WRR-rapporten als *Etnische minderheden* (1979), *Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie* (1980), *Basisvorming in het onderwijs* (1986), of *Hoger onderwijs in fasen* (1995). Het rapport *Belang en beleid* (1994), alsmede de bijbehorende voorstudie *Private verzekering van sociale risico's* (1994), speelden een belangrijke rol bij de afspraken in het regeerakkoord van 1994 over privatisering bij de Ziektewet en marktwerking bij de uitvoering van de WAO. Een rapport als *Ruimtelijke ontwikkelingspolitiek* (1998) heeft vanaf het begin een rol gespeeld bij de voorbereiding van de Startnota Ruimtelijke Ordening van het ministerie van VROM (1999). De huidige transformatie van de RPD tot een ruimtelijk planbureau kan ook rechtstreeks in verband worden gebracht met een aanbeveling ter zake uit dit rapport. Het rapport *Generatiebewust beleid* (1999) ging in op de mogelijkheden om – bij andere demografische verhoudingen – de solidariteit tussen generaties te handhaven. Hierbij droeg dit rapport ook argumentatie aan voor het verder afbouwen van de staatsschuld; een argumentatie die een onmiddellijke rol speelde in de lopende discussie over dit onderwerp.

Vaker echter is de doorwerking van raadsrapporten indirect, via de band van het maatschappelijke debat. Deze ervaring komt overeen met de uit de literatuur bekende bevinding dat 'think tanks' vooral invloed kunnen hebben op de context van het beleid. In deze context is sprake van vele invloeden die niet eenvoudig van elkaar te (onder)scheiden zijn. Hierbij komt verder dat de doorwerking tijd nodig heeft (gehad), mede door de nieuwe manier waarop in rapporten tegen de behandelde problematiek werd aangekeken. Dit geldt bijvoorbeeld voor *Duurzame risico's: een blijvend gegeven* (1994). Ook is het gebeurd dat een aanvankelijk overwegend negatieve beleidsreactie op een rapport omsloeg in een positieve, zoals bij *Een werkend perspectief* (1990) of *Volksgezondheidszorg* (1997). Meer in het algemeen kan ten slotte worden opgemerkt dat rapporten soms doorwerken op andere punten dan waar de nadruk op lag bij de aanbevelingen. Bij *Besluiten over grote projecten* (1994) bijvoorbeeld werd, met als doel te komen tot versnelling van procedures, een speciale juridische procedure (met een aanvangs-, een beginsel- en een uitvoeringsbesluit) voorgesteld voor grote infrastructurele projecten; in de doorwerking van dit project is veeleer het belang van draagvlakvorming centraal komen te staan. In een aantal gevallen neemt de publieke discussie een wending waarin eerder door de raad geponeerde inzichten tot uitdrukking komen, zonder dat de initiator daarvan nog wordt onderkend.
Uiteraard zijn er af en toe ook rapporten waarvan, direct of indirect, geen duidelijke doorwerking kan worden vastgesteld.

Het derde type invloed van het raadswerk – de invloed op de wetenschappelijke wereld – is belangrijk, zij het wellicht bestuurlijk gesproken van het minste belang. Paradoxaal genoeg zou deze invloed relatief nog het eenvoudigst kunnen worden vastgesteld. De raadsrapporten en andere producten van het raadswerk spelen – ieder op hun eigen wijze en in hun specifieke onderdeel – een waarneembare rol in de wetenschappelijke wereld. Ze worden veelvuldig aangehaald, sommige rapporten ook nog vele jaren na het uitkomen, en aan vele rapporten zijn uitvoerige besprekingsartikelen gewijd.

4.2 Concluderende opmerkingen

Variëteit en flexibiliteit in rapportformule

Het bovenstaande summiere overzicht illustreert dat de raad niet één soort rapport uitbrengt, maar verschillende. Sommige zitten dichter op het beleid, andere houden grotere afstand. De raad wil die mengeling in stand houden en niet één type rapporten schrijven. In het algemeen beschouwt de raad de afstand tussen zijn rapporten en het beleid als passend bij zijn functie als orgaan dat gericht is op langetermijnvragen. De raad heeft daarom geen behoefte om de verhouding tot het beleid te verkleinen. Hiermee zou het

raadswerk te veel in concurrentie komen te staan met de advisering door de sectorale adviesraden en de planbureaus, met het gevaar dat de aandacht voor de meer omvattende langetermijnvragen en de voorvragen van beleid in het nauw komt.

Verder heeft de raad, vanaf het begin van zijn bestaan, zijn kwaliteit gezocht in een 'diepe' benadering van zijn onderwerpen. Deze formule leidt tot gedegen en omvangrijke rapporten. De productieduur van dergelijke rapporten bedraagt als regel zo'n twee jaar, en soms langer. De raad streeft ernaar voldoende variëteit en flexibiliteit in zijn rapportformule aan te houden. Een – bij het rapport *Ontwikkelingsbeleid en goed bestuur* (2001) beproefd – alternatief is bijvoorbeeld op een onderwerp een aantal externe deskundigen om een preadvies te vragen, op basis waarvan de raad een kort overkoepelend advies opstelt. Het voordeel van dergelijke preadviezen is dat de 'frisheid' van de opvattingen van de individuele auteurs bewaard blijft doordat ze niet het groepsproces van consensusvorming hoeven te doorlopen, terwijl de overkoepelende toevoeging van de raad de belangrijkste elementen op een noemer brengt.

Follow-up

De raad constateert dat naar zijn aard en taak de effectiviteit van de WRR mede moet worden afgemeten aan de hand van de indirecte effecten. Omdat de omgeving waarin de WRR opereert concurrerender is geworden, verhoogt dit het belang van een goede follow-up van de adviezen. Bij de raadsrapporten staat altijd de gedachte voorop dat hun onderbouwing en argumentatie zodanig moeten zijn dat ze uit dien hoofde een rol gaan spelen in het publieke debat. Voorts heeft de raad op deze grond zijn rapporten altijd zo nadrukkelijk mogelijk in de openbaarheid neergezet. In de voorbereidingsfase van rapporten is het daarentegen goed gebruik dat de raad geen posities inneemt in het publieke debat en geen partij in een discussie wordt. Daar komt bij dat de raad zich met zijn onderwerpenkeuze steeds weer op andere terreinen beweegt, waardoor de activiteiten van de raad niet sterk op elkaar voortbouwen en de debatten waarin hij een rol zou willen spelen, zich steeds verplaatsen. Deze prudentie mag echter niet ten koste gaan van de zichtbaarheid van de raad. Het raadswerk is niet 'klaar' op het moment dat er een rapport wordt uitgebracht. De raad besteedt daarom ook veel tijd en aandacht aan de presentatie en 'nazorg' van zijn rapporten. Hierbij gaat het om flankerende publicaties, symposia, conferenties en dergelijke, maar ook om directe presentaties van uitgebrachte rapporten aan de meest betrokken bewindslieden en aan ambtelijke topfunctionarissen. De raad wil die lijn in de toekomst vasthouden.

5 PUBLICATIES, ANDERE ACTIVITEITEN EN INTERNATIONALE CONTACTEN

5.1 ACHTERGROND

Rapporten, voorstudies en werkdocumenten

De raad brengt publicaties uit in drie reeksen: Rapporten aan de regering (R), Voorstudies en achtergronden (V) en Werkdocumenten (W). Verder zijn er enkele bijzondere publicaties geweest die niet in een van deze reeksen zijn ondergebracht. Het overzicht van de rapporten van de raad die vanaf zijn bestaan zijn verschenen, alsmede de meest recente andere publicaties is hieraan gehecht (zie bijlage 2).

De rapporten zijn het 'kernproduct' van het raadswerk. Hiermee vervult de raad zijn wettelijke taak: het informeren over langetermijnontwikkelingen. Gedurende het bestaan van de raad sinds (de installatie van de Voorlopige WRR op 28 november) 1972 tot 1 april 2001 heeft de raad 57 rapporten uitgebracht; dat wil zeggen gemiddeld twee per jaar en gemiddeld tien per raadsperiode. In de huidige raadsperiode (sinds 1 januari 1998) zijn er tot 1 april 2001 drie rapporten uitgebracht. Een relatief groot deel van de geplande rapporten zal in het laatste jaar van de raadsperiode uitkomen. Deze fasering over de raadsperiode houdt ermee verband dat de huidige raad in 1998 – vrijwel – 'nieuw' van start is gegaan.

Voorstudies en werkdocumenten zijn te beschouwen als nevenproducten van het raadswerk. Dit neemt niet weg dat deze nevenproducten – veelal in opdracht van de raad geschreven door externe auteurs, maar ook door raads- en stafleden – soms ook zeer de aandacht trekken. De 'buitenwereld' maakt hierbij lang niet altijd een scherp onderscheid met een 'echt' WRR-rapport. Voorstudies worden, net als de raadsrapporten, gepubliceerd door Sdu Uitgeverij; werkdocumenten worden door de raad zelf uitgegeven en verspreid. Sinds het bestaan van de raad zijn er 109 voorstudies uitgebracht, gemiddeld vier per jaar. De huidige werkdocumentenreeks bestaat sinds 1983. Daarvan zijn er 117 verschenen tot 1 april 2001. Buiten deze reeks om is er in het verleden een groot aantal werkdocumenten/voorstudies verschenen bij de rapporten *Samenhangend mediabeleid* (1982), *Basisvorming in het onderwijs* (1986) en *Technologie en overheid* (1991).

Overige activiteiten

Naast de rapporten, voorstudies en werkdocumenten, slaan de activiteiten van raad en staf neer in een aantal overige activiteiten:

- Persberichten, persconferenties en overige presentaties. Dit gebeurt bij het verschijnen van een nieuw rapport en soms ook bij een voorstudie.

- Presentaties worden de laatste jaren ook verzorgd bij bewindspersonen en hun omgeving.
- Werkconferenties. Zowel in de voorbereidingsfase van een rapport als in de nazorgfase kunnen er conferenties worden belegd met en voor externe deskundigen.
- WRR-Mededelingen en WRR-website: www.wrr.nl. Voor de algemene communicatie met de buitenwereld geeft de WRR een Mededelingenblad uit (dat gemiddeld 2 à 3 maal per jaar verschijnt) en onderhoudt hij een eigen website. Naast feiten over het instituut, de raads- en de stafleden, bevat de website ook gegevens over de publicaties. De publicaties zijn integraal van de website te downloaden. Mededelingenblad en website zijn met name activiteiten onder verantwoordelijkheid van de communicatiedeskundige uit de staf.
- 'Beschikbaarheidsnut'. Op incidentele basis worden WRR-medewerkers aangezocht om hun expertise bij te dragen in verschillende gremia in het overheidscircuit.
- Publicaties op eigen naam (zoals artikelen, boekbijdragen, e.d.). Vaak gaat het hierbij om het verder uitdragen van de producten van het raadswerk ('nazorg'), veelal in het wetenschappelijk circuit. Dit gebeurt vaak op verzoek, maar ook op eigen initiatief.
- Lezingen e.d. Hiervoor geldt hetzelfde als onder e.

Internationale contacten: seminars en uitbestedingen

Aan de projectgewijze manier van werken is eigen dat buitenlandse contacten vooral ad hoc plaatsvinden, in het kader van afzonderlijke projecten. Dit kan bijvoorbeeld de vorm hebben van een seminar met een internationaal forum aan deskundigen, of van uitbesteding van studies aan buitenlandse experts. Zo organiseerde de raad in 1996 ten behoeve van het rapport *Volksgezondheidszorg* een werkconferentie waaraan deskundigen op het gebied van het volksgezondheidsbeleid uit Nederland, Engeland, de Verenigde Staten en Canada deelnamen. Het verslag van deze werkconferentie is, samen met de artikelen van de deelnemers, ook in het Engels gepubliceerd, onder de titel *Fundamental questions about the future of health care*. In het kader van zijn projecten over Europa (*Stabiliteit en veiligheid in Europa*, 1995) en het lopende project over de uitbreiding van de EU met de Midden- en Oost-Europese landen zijn verschillende studies uitgezet bij internationale deskundigen. Deze studies zijn ook in het Engels gepubliceerd en in relevante internationale gremia wijd verspreid, waar zij ook hun doorwerking kennen.

Vertalingen

Vrijwel alle rapporten van de raad zijn geheel of gedeeltelijk in het Engels vertaald, tenzij een rapport zo Nederlands is qua thema's en oplossingen dat dit weinig zin heeft. Bij uitzondering zijn ook samenvattingen in andere talen verschenen. Ook sommige publicaties in de reeks 'Voorstudies en ach-

tergronden' en de reeks 'Werkdocumenten' zijn in het Engels verschenen. Via de verschillende buitenlandse ambassades in Nederland kennen deze vertalingen een ruime verspreiding. Ook worden de vertalingen toegestuurd aan een aantal grote buitenlandse bibliotheken en universitaire en andere aan de WRR verwante instellingen. Soms is het succes van een raadsrapport in het buitenland zelfs groter dan in Nederland zelf, zoals bij het rapport *Ground for choices* (*Grond voor keuzen*, 1992). Over dit integraal vertaalde rapport – en hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor *Sustained risks* (*Duurzame risico's*, 1994) – zijn vanuit de raad in het buitenland, vaak op verzoek, vele presentaties verzorgd.

Internationale informatie-uitwisseling

Met het oog op de kwaliteit en de doorwerking van zijn rapporten vindt de raad, naast de vele nationale, ook internationale contacten van belang. Dergelijke contacten komen zowel voor tijdens de voorbereiding van een rapport als na het uitbrengen ervan. Zulke contacten vinden plaats met overheidsinstanties (departementen en lagere overheden), maatschappelijke groeperingen en wetenschappelijke onderzoekers op voor de raad relevante terreinen. In het laatste geval gaat het vooral om contacten met vergelijkbare instellingen in het buitenland en met buitenlandse instellingen of personen die benodigde informatie kunnen leveren. De praktijk wijst uit dat contacten over concrete projecten en onderwerpen hierbij doorgaans het meest vruchtbaar zijn.

De WRR ontvangt dan ook geregeld buitenlandse bezoekers, die hetzij geïnteresseerd zijn in informatie op deelgebieden, hetzij belangstelling hebben voor het instituut als zodanig. In het eerste geval bepaalt de gerichtheid van de raad op het Nederlandse regeringsbeleid in hoeverre de gevraagde informatie beschikbaar kan zijn.

Naast de eerder genoemde internationale activiteiten, zijn contacten gelegd met vergelijkbare buitenlandse think tanks naar aanleiding van de productie van een (in deze vorm niet eerder beschikbaar gekomen) internationaal register van think tanks dat de raad maakte in het kader van zijn 25-jarig jubileum. Met enkele van deze instellingen zijn afspraken gemaakt over informatie-uitwisseling. Dergelijke afspraken bestaan ook met andere onderzoeksinstellingen op voor de raad relevante terreinen.

Ten slotte wordt op de website van de raad de informatie over de WRR ook in het Engels gegeven. Via de site komen regelmatig verzoeken binnen voor toezending van een Engelstalige publicatie, vragen over de raad en verzoeken tot informatie-uitwisseling. Het aantal buitenlandse bezoekers op de site neemt gestaag toe.

5.2 Concluderende opmerkingen

Aandacht voor Europese dimensie

De raad richt zijn rapporten aan de Nederlandse overheid, die namens de Nederlandse belastingbetaler zijn 'principaal' vormt. Hiernaast is een gegeven van toenemend belang dat veel beleid niet alleen op nationaal, maar vooral ook op Europees niveau tot stand komt. Daarom hebben ook vrijwel alle adviesonderwerpen die de WRR oppakt een internationale dimensie. Met name bij rapporten waarin de Europese dimensie sterk aanwezig is, streeft de raad er dan ook naar om, naast de gebruikelijke uitbrenging aan de Nederlandse regering, deze ook in de EU onder de aandacht te brengen.

6 Organisatie en werkwijze van de raad

6.1 Achtergrond

Samenstelling

De raad kent vaste zittingsperioden van vijf jaar. Volgens de Instellingswet bestaat de raad uit ten minste vijf en ten hoogste elf leden. De praktijk is dat hij bestaat uit circa acht leden. De functie van voorzitter van de WRR is een volledige betrekking, de andere raadsleden worden als regel aangesteld voor drie dagen per week. Raadsleden worden voor vijf jaar benoemd en zijn éénmaal direct herbenoembaar. De raadsleden zijn onafhankelijk.

Bij de samenstelling van de raad wordt in de eerste plaats gelet op de wetenschappelijke kwalificaties van de beoogde leden en op een voldoende spreiding van disciplines. Hiernaast wordt ook gestreefd naar een enigszins evenwichtige samenstelling in personele, maatschappelijke en, voor zover mogelijk, politieke zin. Raadsleden moeten belangstelling hebben voor beleidsvraagstukken en bij voorkeur enigszins thuis zijn in de bestuurscentra, vooral Den Haag. Het wetenschappelijk karakter van het raadswerk brengt met zich mee dat raadsleden doorgaans een universitaire (hoogleraars)achtergrond hebben. Ook zijn wel raadsleden vanuit staffuncties op departementen of uit het bedrijfsleven benoemd.

Adviserende leden en tijdelijke leden

De WRR kent ook adviserende leden. Dit zijn de directeuren van de grote planbureaus: het Centraal Planbureau, het Sociaal en Cultureel Planbureau, de Rijksplanologische Dienst, het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, evenals de directeur-generaal van het Centraal Bureau voor de Statistiek. De adviserende leden kunnen kennis nemen van de vergaderstuk-

ken van de raad en de concept-raadsrapporten kunnen voor publicatie aan hen worden voorgelegd, zodat zij hun inbreng kunnen leveren. Uiteraard blijft de raad zelf verantwoordelijk voor het eindresultaat. Verder komen de adviserende leden enkele malen per jaar met de raad bijeen, mede ter afstemming van werkzaamheden.
Voorts zijn een enkele maal deskundigen voor een specifiek project of voor een bepaald tijdsbestek als adviserend lid aangetrokken.

Bureau

De leiding van de raadswerkzaamheden berust bij de voorzitter, in samenwerking met de (ambtelijk) secretaris en adjunct-secretaris van de raad. Zij voeren gezamenlijk het 'dagelijks bestuur' en bevorderen een goed verloop van de werkzaamheden.
In deze 'duale structuur' is de secretaris van de raad tevens directeur van het bureau dat de raad ten dienste staat. Het bureau bestaat uit ruim 30 medewerkers, met als kern de vaste wetenschappelijke staf (14 formatieplaatsen). In de wetenschappelijke staf zijn met name de volgende disciplines vertegenwoordigd: economie/econometrie, sociale en politieke wetenschappen, en rechten. Verder is er een staflid met een natuurwetenschappelijke achtergrond. Het merendeel van de vaste wetenschappelijke staf is gepromoveerd. Het komt voor dat stafmedewerkers ook parttime universitaire functies bekleden.
Naast de vaste staffuncties zijn er vijf plaatsen beschikbaar voor pas afgestudeerde academici die op tijdelijke basis de projecten van de raad ondersteunen. Tot het bureau behoren verder een medewerker externe communicatie, een automatiseringsmedewerker, een kleine bibliotheekstaf, een secretariaat en een huishoudelijke dienst.

Werkwijze: projectorganisatie

Per onderwerp dat in het raadsprogramma is opgenomen, wordt een interne projectgroep gevormd. Deze projectgroepen worden voorgezeten door een raadslid, met een lid van de wetenschappelijke staf als projectcoördinator. Raads- en stafleden zijn als regel lid van meer dan één projectgroep. De projectgroepen bereiden de publicaties voor, rapporteren over de voortgang van het werk en bieden conceptteksten aan ter bespreking in de raad. Het werk in de projectgroepen bestaat uit het concipiëren, intensief bespreken en herschrijven van teksten en het begeleiden van uitbestedingen.

De raad is geen curatorium of 'aansturend' college dat in de beginfase van projecten ideeën aanlevert en in de eindfase bijstuurt, maar is een 'werkende' raad. Dus niet alleen van de staf, maar ook van de raadsleden worden conceptrapportteksten verwacht. De mate waarin men beschikbaar is voor het raadswerk – als regel drie dagen in de week – houdt hiermee verband.
De verantwoordelijkheid voor de resultaten van het werk ligt bij de raad als

geheel. Bij de besluitvorming hierover streeft de raad naar consensus op basis van open discussie en uitwisseling van argumenten. In de rapporten zijn onderbouwde minderheidsstandpunten mogelijk, maar deze zijn slechts een enkele maal voorgekomen.

De raad vergadert als regel elke veertien dagen. In deze vergaderingen komt de voortgang van de verschillende projecten aan de orde, aan de hand van conceptteksten: De raad stelt de eindteksten vast die in de projectgroepen zijn voorbereid. De verschillende disciplines die in de raad zijn vertegenwoordigd, worden zo voortdurend met elkaar geconfronteerd. Hiermee wordt voorkomen dat een raadsrapport zich slechts binnen de grenzen van een enkele discipline beweegt. De brede samenstelling van de raad staat er ook borg voor dat een rapport meer biedt dan de inzichten van één individu.

Uit- en inbestedingen

In de regel worden de kern en de hoofdlijnen van een rapport in eigen huis voorbereid en uitgewerkt. Maar raad en staf zijn beperkt van omvang, en hiermee per definitie ook de deskundigheid die in huis aanwezig is om een probleemstelling volledig uit te werken. Daarom maakt de raad ook gebruik van beschikbare inzichten en kennis van externe deskundigen. Deze kunnen worden aangeboord door aan hen een wetenschappelijke studie uit te besteden, dan wel door hen via een detacheringsconstructie tijdelijk aan de staf toe te voegen (inbesteding). Hierbij is een voordeel dat raads- en stafleden als regel een uitgebreid netwerk hebben om geschikte opdrachtnemers te kunnen inzetten, en zelf voldoende deskundige opdrachtgevers zijn. Voor uit- en inbestedingen beschikt de raad over een budget van in totaal ongeveer € 0.73 mln. per jaar.

Verslag en evaluatie van de raadsperioden

Aan het eind van elke zittingsperiode geeft de raad in een verslag en evaluatie inzicht in de wijze waarop hij zijn taak heeft uitgevoerd.

Continuïteit en vernieuwing

In de Instellingwet WRR heeft de wetgever bewust gekozen voor een combinatie van enerzijds vernieuwing en anderzijds continuïteit. De raad wordt in zijn geheel benoemd voor een periode van vijf jaar. In beginsel treedt er na vijf jaar een nieuwe raad aan, al bestaat de mogelijkheid dat een raadslid voor een tweede periode wordt benoemd. De discontinuïteit die hiervan het gevolg is, bevordert het doorstromen van 'vers bloed', ontmoedigt coöptatie en biedt de mogelijkheid nieuwe talenten en inzichten in de raad een plaats te geven. De evenzeer noodzakelijke ervaring en continuïteit, met name ook de ambachtelijke bekwaamheid bij het concipiëren van rapporten, is vooral belichaamd in de wetenschappelijke staf. De vaste stafmedewerkers hebben een groot aandeel in het feitelijke raadswerk en brengen mede kennis en

ervaring in uit het raadsverleden.
Een (onvermijdelijk) gevolg van het langer bestaan van de WRR als instituut is dat een oeuvre groeit, met hierin ontwikkelde inzichten, standpunten en adviezen. Nieuw aantredende raadsleden zijn hier niet aan gebonden; het is juist de bedoeling dat zij nieuwe inzichten en opvattingen met zich meebrengen. Het is ook begrijpelijk dat zij niet steeds de behoefte hebben de hele 'erfenis van het verleden te aanvaarden'. De raad geeft zich uiteraard wel rekenschap van wat zijn voorgangers hebben betoogd, mede om mogelijke afwijkingen van dit gedachtegoed te motiveren. Bovendien is telkens 'opnieuw het wiel uitvinden' weinig efficiënt en dit zou ook de 'ontvangende instanties' van raadsrapporten in verwarring kunnen brengen.

6.2 Concluderende opmerkingen

Vaste raadsperiode

De discontinuïteit die een beoogd gevolg is van de raadsperioden van vijf jaar, acht de raad een goed beginsel. Het verplicht nieuw aantredende raadsleden kennis te hebben of nemen van in het verleden betrokken stellingnamen, maar ze zijn hier niet aan gebonden. Wetenschap en samenleving staan niet stil en de raad is er juist om nieuwe inzichten te ontwikkelen en gangbare inzichten (inclusief die van zijn voorgangers) uit te dagen. Dit behoort te gebeuren na een grondige (her)bezinning en met goede argumenten. Dit is des te meer van belang omdat de relevante 'buitenwereld' vaak goed op de hoogte blijkt van de (eerdere) opvattingen van de raad op een bepaald terrein.

Er is ook een nadeel verbonden aan de vaste zittingsperiode waarin de raad in beginsel op één moment aantreedt en ook uitfaseert. In het geval dat er een nieuwe raad aantreedt met weinig raadsleden die voor een tweede periode zitting hebben, kan dit leiden tot een relatief lange inwerktijd. Gevolg hiervan is dat het de nodige tijd vergt om het werkprogramma vast te stellen, de raad laat 'op gang' komt en in de laatste jaren van de raadsperiode een 'eindsprint' moet trekken, met een bijbehorende ongelijke verdeling van de werklast.

Samenstelling

Wat de samenstelling van de raad betreft, is de breedheid in de recrutering van raadsleden waardevol. De raad is geen college dat louter op grond van specialistische wetenschappelijke expertise is samengesteld; een bredere maatschappelijke interesse en enige beleidsmatige attaches zijn mede van belang.

De raad beschikt over de potentiële mogelijkheid van de figuur van het tijdelijk raadslid. De achterliggende gedachte hierbij is dat op deze manier tijdelijk en tussentijds 'vers bloed' kan worden binnen gehaald. In het verleden is

gebleken dat hierdoor op een specifiek terrein een 'extra' raadsrapport kon worden gemaakt. Hoofdsom blijft niettemin dat de vijfjaarlijkse nieuwe samenstelling van de raad voor voldoende doorstroming van mensen en ideeën moet zorgen.

Adviserende leden

De raad stelt de deelname van de adviserende leden aan zijn werk zeer op prijs, al kan de grotere afstand tot het beleid die de WRR eigen is, enige afbreuk doen aan de urgentie om de betreffende vergaderingen bij te wonen. De raad acht het zijn taak hierin door een goede agendering te voorzien. Het instituut van de adviserende leden heeft mede betekenis doordat het op instellingsniveau de contacten tussen de medewerkers faciliteert. Verder streeft de raad een goede balans na in de wederzijdse informatievoorziening.

Schrijvende-raad-formule

Met de formule van 'schrijvende raad' onderscheidt de WRR zich, ook in zijn werkwijze, van de andere adviesraden. Daar zijn raadsleden voor veel minder tijd beschikbaar, als regel zes of acht uur in de week. Deze raden functioneren dan ook anders, namelijk veel meer als aansturings- en toetsingscollege van een staf die het eigenlijke 'werk' doet. Bij de WRR gebeurt het werk in gezamenlijkheid. De raad streeft ernaar de 'schrijvende-raad'-formule te blijven waarmaken, met de bijbehorende intensieve betrokkenheid en commitment die dit van raadsleden vergt.

Flexibele en projectgerichte werkwijze

De raad streeft ernaar om bij de totstandkoming van de rapporten de flexibiliteit te verhogen en geen 'ijzeren werkwijzen' te koesteren. Enerzijds hoeft niet ieder rapport te worden voorbereid door een relatief omvangrijke interne projectgroep, anderzijds is het mogelijk soepeler en vaker incidenteel de expertise van raads- en stafleden te organiseren die geen deel uitmaken van een bepaalde projectgroep. Ook de beginfase van projecten kan 'opener' (dus meer gericht op onderling debat en minder op vroege consensusvorming) worden georganiseerd, zodat ook eerder en explicieter kan worden vastgesteld of er een interessant raadsrapport in het verschiet ligt. Dit impliceert ook een tijdig 'kapmoment' als een scherpe en veelbelovende probleemstelling zich niet heeft aangediend. Verder impliceert het gegeven van een projectorganisatie dat de capaciteit van raads- en stafleden expliciet aan de projecten wordt toebedeeld (en natuurlijk met het opstarten en beëindigen van projecten regelmatig aangepast), als 'beheerstool' in de organisatie en instrument van planning en onderlinge prioritering van projecten. Tijdens het werk verduidelijkt dat wat er van iedere betrokkene aan inzet wordt verwacht en welke deadlines er kunnen worden aangehouden. Na afloop is het mogelijk om nauwkeuriger aan te geven hoeveel menskracht met een rapport of project gemoeid is geweest.

7 Recapitulatie

Deze korte slotparagraaf recapituleert de voornaamste bevindingen van deze interne evaluatie van de WRR. Het is geen samenvatting, maar is bedoeld om een aantal hoofdpunten naar voren te brengen die de raad met betrekking tot zijn positie, functioneren en effectiviteit van belang acht.

1 Toekomstonderzoek. In essentie zijn alle rapporten van de raad toekomstgericht. Waar de raad overweegt nog apart aandacht te geven aan toekomstonderzoek, wil hij enerzijds accenten leggen bij methodologisch vragen en anderzijds op brede thematische verkenningen.

2 Keuze adviesonderwerpen. Bij de keuze van onderwerpen waarover de raad advies uitbrengt, gelden de volgende criteria: maatschappelijk belang, wetenschappelijk onderzoekbaar, beleidsrelevant, langetermijnperspectief, multisectorale benadering en multidisciplinaire aanpak. Met deze criteria is de keuze van onderwerpen zelf nog niet bepaald. De keuze wordt onder andere beïnvloed door debatten over maatschappelijke en beleidsmatige problemen goed te 'lezen', maar ook door eigen expertise en belangstelling van de raad.

3 Samenhang werkprogramma. De huidige raad heeft bij het opstellen van zijn werkprogramma eerst een aantal overkoepelende thema's geïdentificeerd als richtsnoer bij de onderwerpenkeuze en als middel om meer samenhang te bereiken. De raad wil aan het einde van de raadsperiode deze thematische aanpak tegen het licht houden.

4 Afstand tot het beleid. De raad beschouwt de afstand tussen zijn rapporten en het beleid als passend bij zijn positie als orgaan dat gericht is op langetermijnvragen. De raad heeft daarom geen behoefte de verhouding tot het beleid te verkleinen. Rapporten van een orgaan als de WRR hebben mede de functie dat ze de context van het beleid beïnvloeden.

5 Variëteit en flexibiliteit in rapportformule. De raad brengt als regel multidisciplinaire, 'diepe', en hiermee ook omvangrijke rapporten uit, die ook een bijbehorende productieduur vergen. Tegelijkertijd is ieder rapport anders. De raad wil deze variatie in stand houden en de flexibiliteit in de rapportformule waartoe hij de mogelijkheid heeft, goed benutten.

6 Schrijvende-raad-formule. Met deze formule onderscheidt de WRR zich, ook in zijn werkwijze, van de andere adviesraden. De raad is geen curatorium of 'aansturend' college dat in de beginfase van projecten ideeën aanlevert en in de eindfase bijstuurt, maar is een 'werkende' raad. De mate waarin de leden beschikbaar zijn voor het raadswerk, houdt hiermee verband. De raad streeft ernaar de 'schrijvende-raad'-formule te blijven waarmaken, met de bijbehorende intensieve betrokkenheid en commitment die dat van raadsleden vergt.

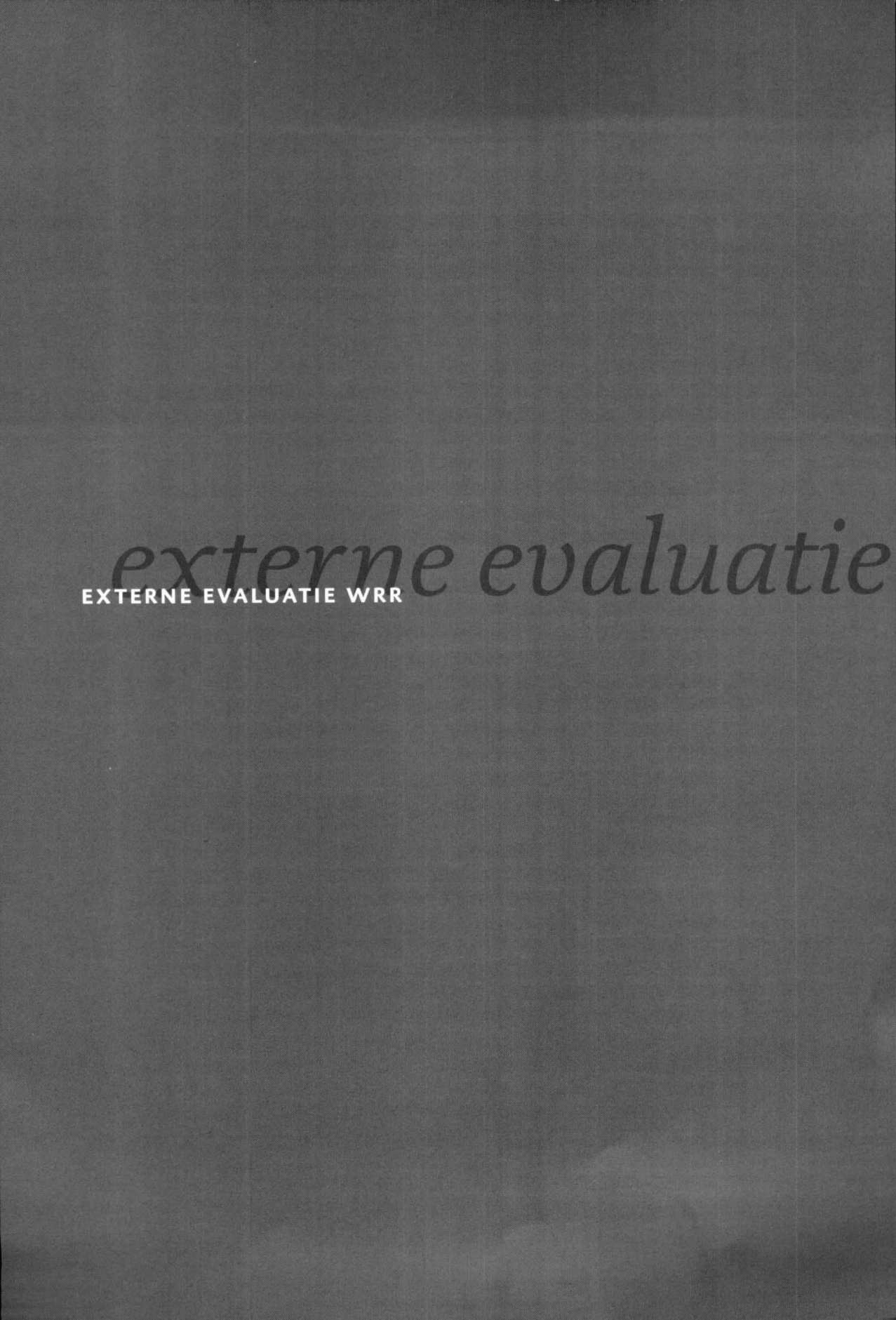

externe evaluatie

EXTERNE EVALUATIE WRR

1 SAMENSTELLING COMMISSIE

Op verzoek van de raad werd de volgende externe evaluatie van de WRR opgesteld door een commissie bestaande uit:
- dr. A.H.G. Rinnooy Kan, voorzitter, lid Raad van Bestuur ING Groep;
- mevrouw mr. Y.C.M.T. van Rooy, voorzitter College van Bestuur KUB;
- prof.dr. U. Rosenthal, hoogleraar bestuurskunde Universiteit Leiden.

Als secretaris trad op: dr. C.A. Hazeu.

2 INLEIDING EN ACHTERGROND

Bij brief van 21 februari 2001 heeft de voorzitter van de WRR ons gevraagd een externe evaluatie op te stellen van de wijze waarop het 'instituut WRR' zijn taken vervult. Deze evaluatie is een complement van de 'zelfstudie' van de raad die hieraan is voorafgegaan. In de bovengenoemde brief schetst de voorzitter van de WRR de volgende achtergrond van de evaluatie:

Het is tot nu toe gebruikelijk geweest dat tegen het eind van iedere raadsperiode een beknopt evaluatief verslag over de afgelopen raadsperiode werd opgesteld. Daarin werd vooral een feitelijk verslag van de werkzaamheden gegeven. In feite was dit een algemeen overzicht dat beperkt bleef tot de activiteiten van een enkele raadsperiode. Daarnaast zijn evaluerende beschouwingen over het raadswerk in het algemeen verschenen in 'Mosterd bij de maaltijd', het gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de raad (eind 1997).

De behoefte om nu een externe beoordeling van het raadswerk te doen plaats vinden, werd versterkt door twee ontwikkelingen. In de eerste plaats hebben de adviesorganen die onder de Kaderwet Adviesorganen vallen, de verplichting tot regelmatige (zelf)evaluatie. Deze evaluaties zijn in de afgelopen tijd verschenen. Hoewel de WRR geen adviesorgaan in de zin van de wet is, meent de raad dat een evaluatie toch evenzeer nuttig is, en een belangrijke bijdrage kan leveren aan de oriëntatie van de raad voor de toekomst. Daarnaast komt het feit dat in de nieuwe begrotingssystematiek de uitgaven verantwoord moeten worden aan de hand van de daarmee bereikte resultaten. Het is echter weinig geschikt de WRR voor dat doel te beoordelen aan de hand van alleen kwantitatieve gegevens, zoals het aantal rapporten of studies dat tot stand is gekomen. Een evaluatie zou een betere indruk kunnen geven van hetgeen de raad heeft bereikt en van hetgeen van de raad in de huidige tijd verwacht mag worden.

3 Werkwijze commissie

In de hiervoor aangehaalde brief van de voorzitter van de WRR is ook de hoofdlijn van de opzet van de evaluatie verwoord. De raad heeft eerst een zelfstudie opgesteld; een stuk waarin de raad de eigen taakopvatting en werkzaamheden weergeeft en beoordeelt tegen de achtergrond van de door de wetgever vastgelegde taakomschrijving en de omgeving waarin de raad functioneert. Dit stuk is op 10 april 2001 door de raad vastgesteld, en hiermee als inputmateriaal voor de externe commissie beschikbaar gekomen. De commissie is gevraagd een oordeel te geven over de punten die in de zelfstudie aan de orde zijn gesteld, maar ze had de vrijheid om ook andere gezichtspunten of onderwerpen naar voren te brengen. Hierbij was de commissie uiteraard welkom om bij de WRR informatie in te winnen en gesprekken te voeren.

De commissie heeft vervolgens haar werkwijze bepaald. Mede omdat de WRR een zeer breed terrein van opereren heeft, heeft de commissie zich niet exclusief willen verlaten op eigen opvattingen. Ze heeft daarom haar oordelen mede gevoed door een aantal vooraanstaande externen te enquêteren naar hun indrukken en opvattingen over de WRR. Het betreft hier mensen met een uiteenlopende (politieke, ambtelijke, wetenschappelijke, media of andere) achtergrond, die ervaring hebben met WRR-rapporten, en die geacht mogen worden een gefundeerd oordeel over de WRR te kunnen geven. Deze enquête was in beginsel anoniem en had ook niet de pretentie van wetenschappelijkheid of representativiteit. De diverse opvattingen en inzichten die erin naar voren kwamen, waren voor de commissie niettemin een waardevolle bijdrage om haar visie op de WRR aan te scherpen. De uitkomsten van de enquête gaven ook het nodige houvast om te kunnen vaststellen welke onderwerpen in het functioneren van de WRR een min of meer eenduidig beeld laten zien en tegen welke onderwerpen meer verschillend wordt aangekeken.

De commissie is vervolgens tot een aantal voorlopige oordelen en aanbevelingen gekomen, die zij op 5 juli 2001 met de WRR heeft besproken. Vervolgens heeft de commissie haar rapportage definitief vastgesteld en aan de raad uitgebracht.

De aspecten die de commissie in ogenschouw heeft genomen, hebben betrekking op twee hoofdcategorieën: de rapporten van de raad, als zijnde zijn belangrijkste producten (paragraaf 4), en meer algemeen de positie van de raad in relatie tot de omgeving waarin het instituut functioneert (paragraaf 5).

Hieraan voorafgaand heeft de commissie vastgesteld wat de ontwikkelingen zijn in het kader waarbinnen de WRR functioneert. Dat kader is niet meer hetzelfde als dertig of twintig jaar geleden. Enkele belangrijke trends zijn:

1 departementen zijn in het algemeen verder 'geacademiseerd'. Meer specifiek zijn er onderzoeksafdelingen gekomen die ook aan strategisch en toekomstgericht onderzoek doen of laten dat doen; een ontwikkeling die van invloed is op de positie van de WRR;
2 er zijn, ingevolge de Kaderwet adviescolleges, 'nieuwe' sectorale adviesorganen gekomen die het adviesveld competitiever maken;
3 ook organen – alhoewel ieder met een eigen, andere, taakopdracht – als het CPB, HET SCP, de SER of de Algemene Rekenkamer – hebben door de keuze van hun onderwerpen, en de wijze van presenteren en onder de aandacht brengen, hun zichtbaarheid in de beleidsadvieswereld en het publieke debat zien toenemen;
4 de politieke constellatie in zijn geheel is veranderd; ze is tot op zekere hoogte gedepolariseerd, gedepolitiseerd, en pragmatischer geworden. Dit brengt ook een andere opstelling met zich mee ten opzichte van adviesorganen en de vergezichten die zij soms bieden.

4 Beoordeling rapporten

De commissie heeft haar beoordeling van de rapporten van de raad ingedeeld in tien aspecten.

1 *Onderwerpkeuze rapporten*

De commissie is van mening dat de rapporten van de WRR in het algemeen over de 'goede' onderwerpen gaan. Een kleine organisatie, waarvoor bovendien geldt dat de wettelijke taakopdracht nauwelijks beperkingen oplegt aan de onderwerpenkeuze, moet zichzelf beperkingen opleggen. Hoewel in de ogen van de buitenwereld altijd gemakkelijk andere en meer onderwerpen aan een generiek orgaan als de WRR worden toegedacht om behandeld te kunnen worden, is de commissie niet van mening dat de WRR belangrijke onderwerpen stelselmatig over het hoofd ziet. Wél is het van belang vraagstukken tijdig te signaleren en te agenderen, en eraan bij te dragen dat ze op het juiste moment op de publieke agenda komen. Een WRR die vooral over onderwerpen adviseert die (inmiddels) al geagendeerd zijn, is minder interessant.

2 *Relevantie en actualiteit rapporten*

De commissie is van mening dat de onderwerpen en inhoud van WRR-rapporten als regel voldoende beleidsmatig relevant zijn en inspelen op maatschappelijke actualiteit. Toch bestaat ook het gevoel dat in het verleden WRR-rapporten iets meer urgentie uitstraalden en er ook vaker op gericht waren en er in slaagden bepaalde taboes te doorbreken.

3 Timing rapporten

De commissie is niet van mening dat WRR-rapporten stelselmatig 'te laat' komen of juist hun tijd te ver vooruit zijn. Bovendien sluipt hier al snel een willekeurigheid in de beoordeling in: een goed rapport komt altijd te laat! Wél is duidelijk dat door de lange productieduur (van gemiddeld zo'n 2,5 jaar) de WRR niet erg wendbaar is in de timing van zijn rapporten. De commissie geeft de raad in overweging meer te variëren met zijn rapportformule, door vaker te proberen ook eens met een sneller gemaakt en dunner rapport naar buiten te komen. Het moet mogelijk zijn ook binnen een jaar een rapport uit te brengen over een belangrijk 'nieuw' onderwerp dat de aandacht trekt. Dit is van belang omdat ook de WRR te maken heeft met het algemeen geldende 'Haagse ongeduld': de houding van 'het kan niet snel genoeg', enzovoort. Momenteel is er bijvoorbeeld veel belangstelling rondom de problematiek van biotechnologie, gen en DNA, maar dit kan volgend jaar weer overvleugeld zijn door een volgend belangwekkend issue.

4 Langetermijngerichtheid rapporten

De gerichtheid van de WRR op de lange termijn komt voldoende tot uitdrukking in de rapporten.

5 Aandacht voor methodologie toekomstonderzoek

Naar de mening van de commissie geeft de raad in zijn rapporten voldoende aandacht aan de methodologie van toekomstonderzoek. Toekomstonderzoek zal altijd door het materiële onderwerp van analyse geïnspireerd (moeten) zijn en is hierdoor 'tailor-made'. Een universele of optimale methodiek is er niet; de raad doet er daarom goed aan geen energie te verspillen aan een zoektocht naar 'de steen der wijzen'.

6 Interessante en vernieuwende analyses

Over de vraag of de rapporten van de raad als regel voldoende interessante en vernieuwende analyses bevatten, oordeelt de commissie genuanceerd. Meestal is dit aan de maat, maar de op consensus gerichte werkwijze van de raad moet niet gaan werken als een filter op tegendraadsheid. Als bijvoorbeeld internationalisering en globalisering algemeen als belangrijke trends worden gesignaleerd, verwacht de buitenwacht van een WRR als die hierover rapporteert dat de raad dan juist ook wijst op de tegenbewegingen op die trends, bijvoorbeeld de toenemende aandacht voor 'het lokale'. Deze insteek voorkomt dat er 'brave' en voorspelbare rapporten worden gemaakt.

7 Bruikbaarheid beleidsaanbevelingen

Alhoewel dit niet het hoofddoel is van WRR-analyses, bevatten de rapporten als regel voldoende bruikbare en uitvoerbare beleidsaanbevelingen. De WRR geeft zich hier voldoende rekenschap van en kenmerkt zich niet door vrijblijvendheid.

8 Effectiviteit en doorwerking rapporten

Over de effectiviteit en doorwerking van de rapporten, zowel op korte als op lange termijn, geeft de raad in zijn interne evaluatie aan dat het nauwelijks mogelijk is tot een ander dan casuïstisch oordeel te komen. Ieder rapport heeft een eigen 'omgeving' en een eigen geschiedenis waarin toevalligheden een grote rol spelen. Een rapport wordt gebruikt, soms misbruikt, en in andere gevallen weer bewust genegeerd. Het ene rapport heeft een direct effect; bij andere is het trager en diffuser.

De commissie herkent weliswaar dit beeld, maar wil wel een aantal suggesties aanreiken omdat het ook voor de raad zelf weinig bevredigend moet zijn om zo weinig systematisch inzicht te hebben in de effecten van zijn rapporten. De commissie stelt voor dat de raad systematisch – bijvoorbeeld vijf jaar na publicatie van een rapport – een kleine vervolgstudie doet of laat doen om vast te stellen wat de doorwerking is geweest. Dit geeft de mogelijkheid om meer zicht te krijgen op wat er met een rapport gebeurd is, wat er is opgepakt en wat niet en hieruit lering te trekken: ligt het aan de boodschap?, ligt het aan de timing?, enzovoort. Ook het consequent en in bredere kring aandacht vragen voor de rapporten van de raad en hetgeen waarmee de raad bezig is, kan bijdragen aan de 'ontvangst' en hiermee aan de effectiviteit van rapporten; deze aanbeveling komt nog uitvoeriger aan de orde in paragraaf 5 waar het gaat om 'Aandacht vragen voor adviezen'.

9 Belangrijkste kenmerken WRR-rapporten

Omdat de rapporten verschillend van aard, onderwerp en opzet zijn, zijn ze ook moeilijk te typeren aan de hand van één kenmerk. 'Agendazettend' en 'kwaliteit analyse' springen naar voren als belangrijke kenmerken, maar andere rapporten kunnen vooral gekenmerkt worden als 'informatief' of 'voor draagvlak zorgend bij de aanpak van een bepaalde problematiek'. Deze variatie heeft te maken met het feit dat WRR-rapporten niet volgens één formule worden gemaakt, maar dat het vooral de aard van de problematiek is die de inzet en opzet van een rapport dicteert. De commissie is van mening dat de WRR wel als aspiratieniveau moet vasthouden dat een WRR-rapport agendazettend moet zijn.

10 Wetenschappelijke deugdelijkheid en validiteit

De wetenschappelijke onderbouwing in de rapporten is als regel voldoende zichtbaar, controleerbaar en aantoonbaar. De samenstelling van raad en staf moet daar ook garant voor staan. Wél kan de voortgaande internationalisering – van zowel beleid maken, als maatschappelijke problematieken, als de wetenschapsbeoefening – ertoe leiden dat de raad ook vaker buitenlandse experts bij sommige van zijn onderwerpen zal moeten betrekken.

5 BEOORDELING POSITIE WRR

De commissie heeft een zestal aspecten beoordeeld wat betreft de positie van de raad in relatie tot de omgeving waarin het instituut functioneert.

1 Aandacht vragen voor adviezen

De WRR is behoorlijk actief bij het uitdragen en aandacht vragen voor zijn adviezen, zij het dat dit zich vooral in de circuits van ministers en (top)ambtenaren afspeelt. De raad wil niet graag als marktkoopman gezien worden. Bovendien zijn raad en staf hoe dan ook maar beperkt van omvang en is de neiging groot om na afronding van een rapport de tanden in een volgend onderwerp te willen zetten. Met andere woorden: de werkwijze van de raad voorziet er zelf ook maar beperkt in om capaciteit beschikbaar te stellen voor 'nazorg' van rapporten, vanuit de overtuiging dat primair (de kracht van) de boodschap het werk moet doen.
De commissie onderschrijft het capaciteitsprobleem; de WRR heeft een bescheiden budget dat ook nog is afgenomen, en de raad en met name de wetenschappelijke staf zijn begin jaren negentig sterk ingekrompen. De commissie meent dan ook dat hiervoor meer middelen beschikbaar moeten worden gesteld.

Hiernaast is onmiskenbaar dat mede door de komst van nieuwe adviesorganen en de verdere ontwikkeling van de planbureaus ook de WRR functioneert in een omgeving waar om aandacht geconcurreerd moet worden. Daarom moet voorkomen worden dat vervolgdiscussies over WRR-rapporten zich zouden beperken tot een te kleine en niet makkelijk zichtbare kring. Naast directe presentaties in het 'Haagse circuit', is de indirecte route van aandacht vragen via de massamedia, en dergelijke, in toenemende mate van belang. Een bevordering en begeleiding van de maatschappelijke discussie die volgt, of hoort te volgen, op een WRR-rapport is gewenst. De commissie beveelt daarom aan dat de raad hier een actievere lijn ontwikkelt, en ook een gezicht laat zien (van de voorzitter of het eerstverantwoordelijke raadslid voor een rapport). De WRR moet meer zelf het publieke debat bevorderen, en daarbij van geval tot geval contacten leggen met daarvoor interessante media om te stimuleren dat zij een plek voor zijn boodschap inruimen. Naast een kwestie van capaciteit en budget, is dit ook een kwestie van flair, habitus en ervaring. Een concrete suggestie om de publieke zichtbaarheid van de raad te bevorderen, is dat hij zo nu en dan informele lunchbijeenkomsten belegt met vertegenwoordigers van die media om uit te dragen waar hij mee bezig is, en hiervoor hun belangstelling te wekken en te voeden.
Wat het 'Haagse circuit' betreft, zou ook bij de Tweede Kamer meer aandacht moeten worden gevraagd voor de adviezen van de raad. Het is de indruk van de commissie dat daar de sectorale adviesorganen hun posities beter hebben bevestigd.

2 Onafhankelijke positie WRR

De afstand die de WRR houdt tot het beleid is in het algemeen goed: niet te afstandelijk, maar ook niet te veel gericht op de beleidswaan van de dag. Dit is een lastig samenspel: aan de ene kant geldt dat afstand nodig is om niet ingekapseld te worden, maar aan de andere kant leidt te veel afstand tot vrijblijvendheid en uiteindelijk tot minder invloed, draagvlak en gezag. Verder spreekt het van zelf dat de voelhoorns om te weten wat er in de beleids- en advieswereld speelt, altijd uitgestoken moeten zijn.

3 Afstand WRR tot andere adviesorganen en planbureaus

De commissie is van mening dat de afstand die de WRR houdt tot andere adviesorganen en planbureaus goed is. Er zijn goede contacten op de werkvloer in het kader van concrete projecten. Verder zorgt de 'B-raad-formule' voor informatie-uitwisseling op programmaniveau. Deze gepaste afstand maakt het de WRR goed mogelijk zijn eigen taken te vervullen en te streven naar kwaliteit en eigenzinnigheid. Een meer coördinerende rol ten opzichte van de andere adviesorganen en planbureaus zou hier eerder kunnen belemmeren en is mede daarom niet gewenst. Een dergelijke coördinatie vindt de commissie hoe dan ook niet erg gewenst; het is al lastig genoeg in Nederland een zekere variëteit aan opvattingen en beelden te hebben. De commissie constateert bovendien dat de wetsbepaling (artikel 2, lid c van de Instellingswet) die de WRR tevens een coördinatietaak geeft op het gebied van toekomstonderzoek en planning, op lange termijn geen werkzame bepaling is; de raad heeft er immers geen instrumentarium voor.

4 Rol in de wetenschappelijke wereld

De WRR is primair gericht op het (langetermijn)overheidsbeleid en op de samenleving. Dit laat onverlet dat de raad zeker ook aanwezig is in de wetenschappelijke wereld, met name in de gammawetenschappen. Voor een interdisciplinair werkend orgaan is het lastig om tevens in de zogenaamde 'A-tijdschriften' te scoren; die zijn immers sterk disciplinair van karakter. De kansen daarop moeten wel worden meegenomen als deze zich voordoen. Hoewel het aanwezig zijn in citatie-indexen niet de kern is van het raadswerk, maar hooguit een secundaire opbrengst, zou de WRR zelf zijn wetenschappelijke output meer zichtbaar kunnen maken. Het gaat erom dat de 'wetenschappelijke route' ook benut wordt, dat de raad zijn rapporten voldoende onder de aandacht brengt van andere onderzoekers die op betreffende terreinen actief zijn en dat de raad voldoende geprofileerd is om het maatschappelijk-wetenschappelijke debat te inspireren.

5 Samenstelling WRR

De raad hoeft geen louter 'professorencollege' te zijn. Wél mag verwacht worden dat (ten minste een aantal) raads- en stafleden in hun respectieve vakgebieden hoog staan aangeschreven en tot de wetenschappelijke top

behoren. Dat is een noodzakelijke voorwaarde voor het lidmaatschap, maar nog niet voldoende: naast wetenschappelijke kwaliteiten, moeten raadsleden een goed gevoel hebben voor (toekomstige) maatschappelijke problemen en hoe het beleid daarmee om zou kunnen gaan. De WRR is immers geen NIAS of KNAW. Van WRR-leden wordt verwacht dat ze op het grensvlak van wetenschap en maatschappij kunnen opereren.

Bij de samenstelling van de raad is het zaak dat er voldoende mogelijkheden zijn om interessante mensen over de streep te trekken. Idealiter zou het prestige van de WRR voldoende moeten zijn, maar tegelijkertijd is de realiteit dat aan goede mensen aan alle kanten 'getrokken' wordt en dat ze hierdoor wellicht moeilijker te motiveren zijn om zich voor een periode beschikbaar te stellen voor een orgaan als de WRR. In dit licht beveelt de commissie aan dat de WRR kan beschikken over voldoende emolumenten in de zin van onderzoeksfaciliteiten, beloning en dergelijke om aantrekkelijk te zijn. Ook kan het zijn dat het tijdsbeslag van het raadslidmaatschap (van gemiddeld drie dagen per week; hetgeen de facto betekent dat het raadslidmaatschap iemands hoofdfunctie wordt) voor sommige potentieel geschikte kandidaten bezwaarlijk is. Het zou jammer zijn als mensen om deze reden afhaakten. De commissie is daarom van mening dat als iemand voldoet aan het ideale profiel van een raadslid en zich wél voor bijvoorbeeld een dag of twee dagen per week beschikbaar wil stellen, dat ook mogelijk moet zijn.

Wat de wijze van samenstellen van de raad betreft, blijkt dat door het collectieve aantreden op één moment de raad een (te) lange inwerkperiode nodig heeft om tot productie te komen, zeker als de raad (vrijwel) geheel nieuw aantreedt. De commissie beveelt daarom aan te kijken of er niet meer gevarieerd kan worden met het aanstellingsmoment van raadsleden, bijvoorbeeld door steeds halverwege de periode de helft van de raadsleden te vervangen. Uiteraard moet ook het werkprogramma van de raad een hierop afgestemde 'dakpansgewijze' flexibiliteit hebben, zodat nieuwe raadsleden ook hun eigen kwaliteiten en inspiratie volledig kunnen inbrengen.

6 Gezag WRR

De indruk van de commissie is dat het 'gezag' van de WRR iets gedaald is in vergelijking tot de beginjaren. Helemaal te vermijden is dit niet. In de jaren zeventig en tachtig was wellicht de ontvankelijkheid voor een orgaan als de WRR en zijn adviezen groter dan in het huidig tijdsgewricht. Ook was toen meer in het algemeen het gezag van 'de wetenschap' nog groter. Bovendien zitten er aan deze waarneming twee kanten; over een veranderde kwaliteit van adviezen zegt deze indruk niets.

Wél is er een vingerwijzing aan te ontlenen voor een wat andere werkwijze en opstelling van de WRR. Het is de commissie gebleken dat de WRR over

een groot maatschappelijk 'kapitaal' en imago beschikt. Het is een uniek instituut. Hierop zou de WRR meer moeten kapitaliseren, bijvoorbeeld door aan de hand van zijn rapporten interessante en spraakmakende maatschappelijke debatten te stimuleren en te organiseren. Hiernaast zou de raad informele bijeenkomsten en platforms kunnen organiseren om ideeën te genereren. Dit vergt een wat minder exclusieve oriëntatie op het Haagse circuit, maar een neveneffect is dat met zo'n aanpak het krediet van de raad in de buitenwereld kan groeien. Die buitenwereld krijgt dan ook een idee waar de WRR mee bezig is; nu is dat soms te weinig het geval.

6 Conclusie

De WRR is een uniek instituut dat ook internationaal gezien waard is om gekoesterd te worden. Het is goed dat de raad in de veranderde omgeving zijn eigen, unieke taakopdracht en positie (behouden) heeft. Wél meent de commissie dat de WRR naast de aandacht voor de gedegen wetenschappelijke kwaliteit van zijn werk, ook een goed gevoel moet hebben voor de ontwikkelingen in de samenleving en een scherpe timing om belangrijke onderwerpen aan de orde te stellen. De commissie vindt dat de raad nog niet alle mogelijkheden benut om in de meer competitieve omgeving waarin hij tegenwoordig opereert, zich voldoende te doen gelden. Het instituut zal meer op het vinkentouw moeten zitten en sneller, adequater, zichtbaarder en ook spraakmakender moeten opereren bij het agenderen van belangrijke vraagstukken. De samenstelling van de raad en het beschikbare budget kunnen hierin faciliteren. Verschillende aspecten en uitwerkingen van deze conclusie zijn in paragrafen 4 en 5 aan de orde gesteld.

REACTIE WRR

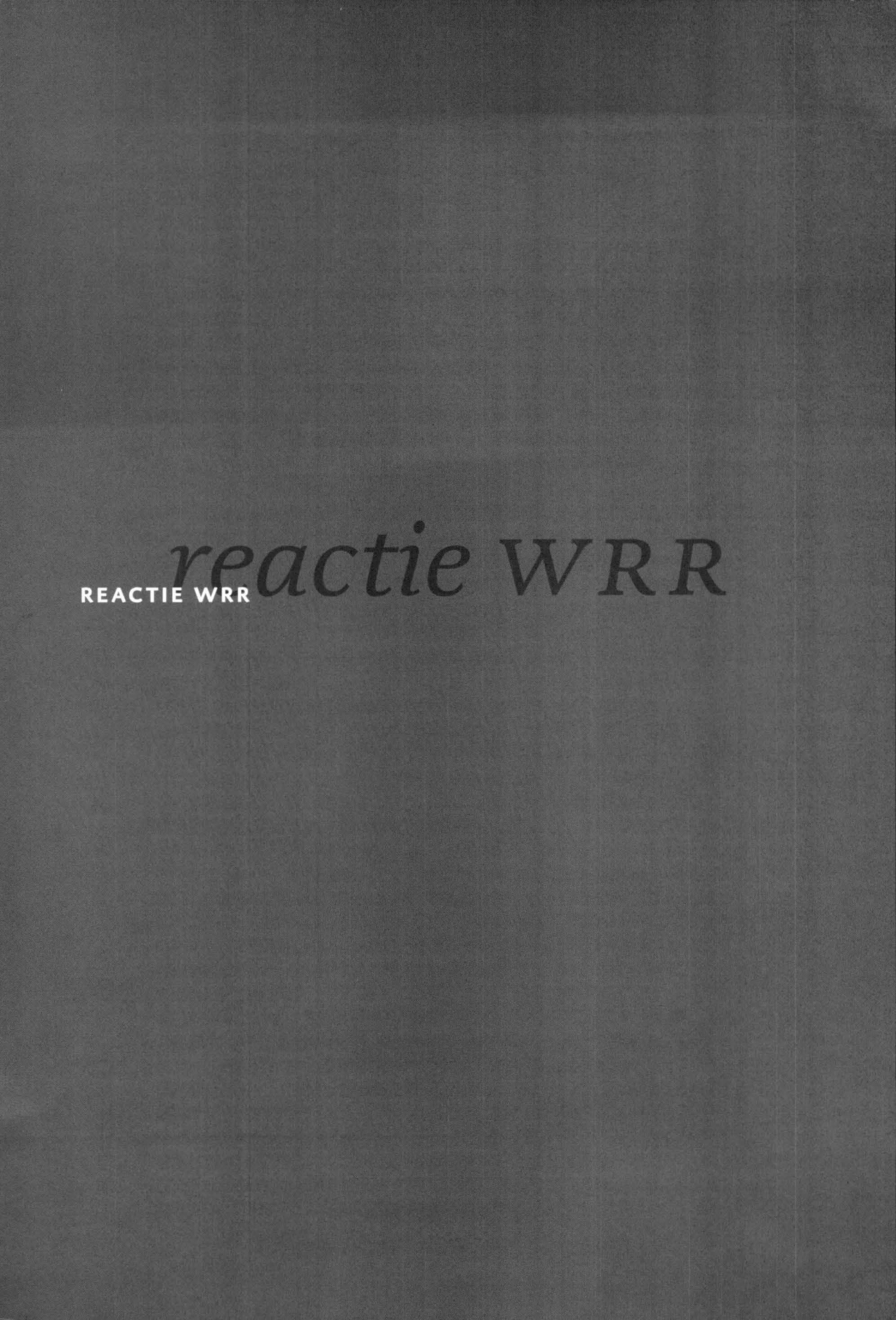

1 INLEIDING

Nadat de externe evaluatiecommissie op 5 juli 2001 haar rapport had aangeboden, heeft de raad zich over de conclusies en aanbevelingen van de commissie gebogen. In dit deel van de evaluatie wordt aangegeven tot welke gevolgtrekkingen dit heeft geleid.

Conclusies van de externe evaluatiecommissie

De evaluatiecommissie stelt voorop dat de WRR een uniek instituut is dat ook internationaal waard is om gekoesterd te worden. Het is goed dat de raad in de veranderende omgeving zijn eigen, unieke taakopdracht en positie (behouden) heeft. De commissie voegt hieraan een drietal algemene opmerkingen toe:

1 de WRR moet naast aandacht voor de gedegen wetenschappelijke kwaliteit van zijn werk, ook een goed gevoel hebben voor de ontwikkelingen in de samenleving en een scherpe timing om belangrijke onderwerpen aan de orde te stellen. De evaluatiecommissie vindt dat de raad nog niet alle mogelijkheden benut om zich voldoende te doen gelden in de meer competitieve omgeving waarin hij tegenwoordig opereert;
2 de WRR moet meer op het vinkentouw zitten, en sneller, adequater, zichtbaarder en ook spraakmakender opereren bij het agenderen van belangrijke vraagstukken;
3 de samenstelling van de raad en het beschikbare budget kunnen hierin faciliteren.

Deze punten zijn nader uitgewerkt in beschouwingen over de rapporten van de raad, en over andere punten die de positie van de raad raken. Die indeling wordt hier gevolgd.

Karakteristieke kenmerken WRR

De evaluatiecommissie geeft aan dat er in de afgelopen jaren belangrijke ontwikkelingen zijn geweest die het kader waarbinnen de WRR functioneert, hebben beïnvloed. In aansluiting hierop wil de raad graag aangeven wat naar zijn mening in de huidige tijd de specifieke elementen zijn van de WRR. De raad:

- heeft een sterke oriëntatie op ontwikkelingen en problemen op de (middel)lange termijn;
- stelt in beginsel zijn eigen programma op en kan mede hierdoor agendazettend zijn in de probleemanalyse (en in dit opzicht ook kritisch zijn ten opzichte van de bestaande beleidspraktijk);
- werkt sectoroverstijgend, en heeft hierdoor een ruimer bereik dan adviescolleges van de Kaderwet;
- hecht veel belang aan wetenschappelijke onderbouwing vanuit een multidisciplinaire inbreng.

Tegen de achtergrond van deze positionering gaat de raad in op de aanbevelingen van de evaluatiecommissie.

2 De rapporten van de raad

2.1 Bevindingen evaluatiecommissie

De opmerkingen die de evaluatiecommissie plaatst ten aanzien van de rapporten van de raad, kunnen in de volgende hoofdpunten worden samengevat:

1 de rapporten zijn degelijk onderbouwd, gaan over de 'goede' problemen en zijn op de lange termijn gericht. Soms zijn de rapporten echter te weinig origineel en door de traditionele onderwerpkeuze onvoldoende agendazettend. De op consensus gerichte werkwijze van de raad zou ook als een filter fungeren op tegendraadsheid. Er moet actief gewerkt worden aan het tijdig op de agenda zetten van belangrijke onderwerpen en er dient ook gezorgd te worden dat de onderwerpen op de publieke agenda komen. Onderwerpen uit het verleden leken vaak urgenter;

2 in sommige gevallen zijn de rapporten aan de brave kant. Het is aan te bevelen om ook een ander geluid te laten horen in een vorm waarbij de raad ook tegenbewegingen signaleert bij bepaalde trends;

3 de gemiddelde productietijd van de rapporten (2,5 jaar) maakt de WRR niet erg flexibel. Een formule waarin dusdanig gevarieerd wordt dat ook meer op de actualiteit wordt ingespeeld, is aan te bevelen. De rapporten volgen te sterk één model. Door meer variëteit zou de raad wendbaarder zijn, soms sneller over een opkomend onderwerp kunnen rapporteren, en meer de aandacht kunnen trekken;

4 de raad behoeft geen coördinerende rol te spelen bij toekomstverkenningen, ook omdat hij daarvoor geen instrumenten heeft.

Hieronder volgt de reactie van de raad.

2.2 Reactie WRR

Algemeen

De raad onderschrijft volledig als doelstelling van zijn werk om bij te dragen aan het op de maatschappelijke en politieke agenda plaatsen van nieuwe onderwerpen. Oorspronkelijkheid van vraagstelling, analyse en beleidsvisie dient bij al zijn werk de ambitie te zijn. De WRR is temeer tot deze ambitie verplicht,omdat hij het enige adviesorgaan is dat in hoofdzaak zijn eigen werkprogramma samenstelt. De wettelijke opdracht aan de WRR verschaft het primaire aanknopingspunt voor oorspronkelijkheid. De wettelijke taken van de WRR zijn:

1 aandacht voor ontwikkelingen die op langere termijn de samenleving kunnen beïnvloeden;
2 aandacht voor tegenstrijdigheid tussen dergelijke ontwikkelingen; en
3 het formuleren van probleemstellingen voor de grote beleidsvragen die deze oproepen.

Hierdoor kan de raad andere vraagstukken en zienswijzen agenderen dan overheersen in de gangbare publieke discussies en benaderingen in beleid en wetenschap. Tegendraadsheid is naar het oordeel van de raad geen doel in zichzelf. Wanneer hij zijn werk goed doet, zal het resultaat er echter veelal toe leiden dat uitgangspunten en paradigma's ter discussie worden gesteld waarop het beleid en de wetenschap zijn gebaseerd.
De raad neemt de aansporing van de evaluatiecommissie dan ook voluit ter harte. De WRR dient zich voortdurend bewust te zijn van het door de wettelijke taak opgelegde ambitieniveau. Dat in de praktijk hieraan niet steeds wordt voldaan, ligt naar zijn oordeel eerder aan de daaraan inherente moeilijkheidsgraad dan aan een op consensus gerichte werkwijze.

Werkwijze

De raad meent dat de reguliere werkwijze, die met zich meebrengt dat de rapporten voor rekening van de gehele raad komen, van groot belang blijft. Het waarborgt de combinatie van disciplinaire invalshoeken, inzichten en opvattingen, die juist nieuwe perspectieven op het beleid kunnen opleveren. Een andere werkwijze zou leiden tot het werken in relatief los van elkaar staande groepen of tot een organisatie die meer in de richting van de planbureaus gaat. Hiermee zou een uniek kenmerk van de raad verloren gaan.

Meer variatie in de rapportformule

De raad is met de evaluatiecommissie van mening dat meer variatie in de rapportformule gewenst is. Een bezwaar van de huidige werkwijze is immers dat de voorbereidingstijd van de rapporten relatief lang is.
Wel moet worden opgemerkt dat de voorbereidingstijd samenhangt met de taak van de WRR om steeds andere onderwerpen aan te vatten. Het is essentieel voor de raad dat hij ook onderwerpen aanpakt die nieuw zijn, zodat juist niet in het verlengde van bestaande discussies en benaderingen te werk wordt gegaan. Hierdoor wordt voorkomen dat men een ingesleten benadering gaat volgen en het oog verliest voor nieuwe invalshoeken. Een en ander vergt dat voldoende tijd genomen wordt om nieuwe benaderingen te verkennen en funderend onderzoek te (laten) doen.
Deze benadering betekent dat een relatief lange voorbereidingstijd voor omvattende of vernieuwende rapporten noodzakelijk zal blijven. Wel meent de raad dat met een meer systematische planning en voortgangscontrole mogelijk winst te behalen is. Hiermee is inmiddels een begin gemaakt.
De politieke en publieke actualiteit is in dit verband weliswaar niet van doorslaggevende betekenis, maar zal in de toekomst bij de projectkeuze meer

expliciet worden bezien. De overtuiging moet immers wel bestaan dat het rapport – wanneer de verwachtingen uitkomen – op het moment van publicatie voor het overheidsbeleid duidelijk relevant is. Uiteraard behoort het tot de taak van de WRR hier voelhorens voor te hebben.

In aanvulling op dit grondpatroon is een grotere flexibiliteit gewenst; er bestaan ook wegen om in kortere tijd tot resultaat te komen. Omdat geen afbreuk moet worden gedaan aan een voldoende wetenschappelijke fundering van rapporten, denkt de raad hierbij vooral aan mogelijkheden om beter te profiteren van de kennis die al aanwezig is of waartoe gemakkelijk toegang kan worden verkregen. Hierbij zullen verschillende richtingen worden verkend:

1 Een eerste mogelijkheid is dat meer stelselmatig wordt nagegaan of op eerder verworven kennis kan worden voortgebouwd. Wanneer bijvoorbeeld Europa, de multiculturele samenleving of de arbeidsmarkt(participatie) een wederkerend onderwerp in de producten van de raad zijn, zou het eenvoudiger kunnen zijn een rapport voort te brengen en uit te dragen.
2 De raad heeft inmiddels in lijn met deze gedachten besloten tot een rapport dat voortbouwt op de kennis die verworven is bij het rapport *Naar een Europabrede Unie* (2001).
3 Een tweede mogelijkheid is (nog) meer te profiteren van de mogelijkheden die het vragen van voorstudies of het inschakelen van externe deskundigen bieden. Het aansnijden van een nieuw thema of het doordenken van onverwachte ontwikkelingen kan ook gebeuren door hierover voorstudies te laten verrichten of symposia te organiseren zonder dat de raad verplicht is zelf direct met een rapport, inclusief oplossingsrichtingen voor het beleid, te komen. Hiermee kan in kortere tijd een belangrijk onderwerp onder de aandacht worden gebracht. Daaraan kan zeker behoefte bestaan; vanuit het beleid is dit vaak niet goed mogelijk en andere adviescolleges kunnen een minder brede invalshoek bieden.
4 Een derde mogelijkheid om te profiteren van aanwezige kennis is de lijnen die in een aantal rapporten zijn getrokken, samen te brengen in een meer algemeen rapport. Hiermee wordt synergie verkregen ten opzichte van de afzonderlijke studies. Doordat verschillende ontwikkelingen inhoudelijk met elkaar in verband worden gebracht, worden de toekomstverkenningen van de raad bovendien naar een hoger aggregaat gebracht.
5 Vanaf 2002 zal hiermee een begin worden gemaakt, onder andere door de rapportage over de zesde raadsperiode in een andere vorm te gieten.

Methodologie toekomstonderzoek en coördinatie met adviesinstanties

Het merendeel van de WRR-rapporten laat zich het beste karakteriseren als probleemgeoriënteerde toekomstverkenningen. Met de evaluatiecommissie meent de raad dat zuiver methodologische exercities, die los staan van maat-

schappelijk relevante probleemstellingen, niet tot de taak van de raad horen. Dit geldt ook voor het vaststellen en handhaven van kwaliteitscriteria voor toekomstonderzoek in algemene zin. Wél wil de raad afzonderlijk aandacht besteden aan de vragen die samenhangen met de wisselwerking tussen toekomstonderzoek en beleid. Het gaat hier om een problematiek die juist in verband met het langetermijnperspectief van de raad van betekenis is.

3 NAZORG, COMMUNICATIE EN WETENSCHAPPELIJKE INBEDDING

3.1 BEVINDINGEN EVALUATIECOMMISSIE

De opmerkingen van de evaluatiecommissie op het punt van nazorg, communicatie en wetenschappelijke inbedding zijn als volgt samen te vatten:

1 de nazorg van rapporten verdient meer aandacht. De commissie constateert dat de beperkte aandacht te maken heeft met het capaciteitsprobleem van de staf, maar ook met de filosofie dat onderwerpen snel en regelmatig moeten wisselen. Voor een adequate nazorg moeten extra middelen beschikbaar komen;

2 omdat het aantal strategisch adviserende instituten sterk is toegenomen, is de slag om de aandacht van de media, de politiek en de wetenschap hevig. De WRR moet hiervoor aandacht hebben en een actieve opstelling kiezen in de communicatie. Zo moet de WRR meer het publieke debat organiseren. Bottlenecks liggen hier zowel op het punt van budget, capaciteit als op het punt van flair, habitus en ervaring;

3 de evaluatiecommissie constateert dat de WRR over een groot maatschappelijk 'kapitaal' beschikt, en daarvan meer kan profiteren;

4 de WRR moet ook actief opereren in de wetenschappelijke omgeving. De wetenschappelijke output van de WRR moet meer zichtbaar gemaakt worden;

5 hoewel wordt ingezien dat de doorwerking van een rapport moeilijk te meten valt, wordt er desondanks op gewezen dat het aanbeveling verdient om meer systematisch te onderzoeken wat de doorwerking van een rapport is geweest.

3.2 REACTIE WRR

De raad onderschrijft het belang van de opmerkingen van de commissie. Hoewel het er in de eerste plaats om gaat dat de raad goede rapporten aflevert, is de nazorg en de communicatie van toenemend belang bij het bereiken van de opdracht van de raad: het leveren van bijdrage aan een inhoudelijke

fundering van het beleid. Juist omdat hij uiteenlopende onderwerpen behandelt, vergt de zichtbaarheid van de raad op de terreinen waarop een rapport wordt uitgebracht, een specifieke inspanning.

De raad neemt zich het volgende voor:

1 vanaf 2002 wordt een nieuw communicatieplan ontwikkeld met de bedoeling een meer structurele communicatie van de producten van de WRR te entameren. Een van de activiteiten zal zijn de organisatie van een WRR-dag. Hier zal onder andere de in een vernieuwde opzet neergelegde rapportage over de zesde raadsperiode worden gepresenteerd;
2 bij de communicatie gaat het niet alleen om de nazorg, nadat een rapport is uitgekomen, maar ook om het voortraject, waarin buitenstaanders uit de wereld van beleid en wetenschap bij de gedachteontwikkeling betrokken kunnen worden. Deze activiteiten, die al tot het werkpatroon van de raad behoren, zullen meer systematisch aandacht krijgen;
3 om de wetenschappelijke aansluiting te bevorderen zal systematisch aandacht worden besteed aan de doorwerking van rapporten in wetenschappelijk onderzoek en in wetenschappelijke publicaties;
4 bepaalde vormen van – tijdelijke en onderwerpgerichte – samenwerking met andere instanties op het gebied van onderzoek en beleidsadvisering zullen worden gestimuleerd ook om de wetenschappelijke kwaliteit van de raad te versterken;
5 er zal meer gericht aandacht worden besteed aan het volgen van de doorwerking van producten van de raad naar beleid en wetenschap. Een eerste aanzet zal zijn een onderzoek naar verwijzingen naar publicaties van de raad in gerenommeerde tijdschriften.

4 Samenstelling van de raad en budget

4.1 Bevindingen evaluatiecommissie

De evaluatiecommissie doet in zijn rapport enkele aanbevelingen ten aanzien van de samenstelling van de raad. Deze kunnen als volgt worden samengevat:

1 de WRR moet kunnen beschikken over voldoende emolumenten in de zin van onderzoeksfaciliteiten, beloning en dergelijke om aantrekkelijk te zijn;
2 omdat het tijdsbeslag van het raadslidmaatschap (als hoofdfunctie) voor sommige potentiële kandidaten bezwaarlijk is, zou het ook mogelijk moeten zijn een geschikte kandidaat aan te stellen voor slechts één of twee dagen per week;
3 aangezien het collectieve aantreden van de raad een lange inwerkperiode tot gevolg kan hebben, zou gekeken moeten worden of niet meer geva-

rieerd kan worden met het aanstellingsmoment van raadsleden (een 'dakpansgewijze' constructie).

4.2 Reactie WRR

Samenstelling van de raad

De opmerkingen van de evaluatiecommissie over de samenstelling van de raad spreken voor een deel aan. Zij betreffen de kwalificaties van degenen die lid van de raad worden en de benoemingstermijn. Een meer dakpansgewijze vorm van benoeming heeft voordelen voor de continuïteit van de werkzaamheden boven het op één moment benoemen van alle leden.
Daarentegen lijkt de gedachte van een raad met verschillende soorten leden minder aantrekkelijk. Wanneer het ene raadslid slechts één dag per week aan het werk zou deelnemen en een andere het grootste deel van de werkweek, ontstaat een ongelijkheid in inbreng die niet goed werkt. Beter is het dan om bijzonder gekwalificeerde mensen die weinig tijd beschikbaar hebben, via een andersoortige constructies aan het werk te laten bijdragen. Hiervoor kan bijvoorbeeld het adviserende lidmaatschap worden gebruikt. Deze vorm biedt in beginsel vele verschillende varianten voor de invulling.

Financiële mogelijkheden

Zoals een aantal malen in het voorgaande naar voren gebracht werd, staat of valt het succes van een orgaan als de WRR met een adequaat budget en een kwalitatief goede raad en staf die ook qua omvang niet te klein is. Zeker wanneer de hier besproken vernieuwingsvoorstellen worden doorgevoerd, vraagt dit om een voldoende budget. Op enkele punten wijst de evaluatiecommissie er met recht op dat de mogelijkheden van de raad beperkt zijn, bijvoorbeeld bij het optreden naar buiten in het voor- en natraject van de advisering (incl. organiseren symposia e.d.) en het aantrekken van topkwaliteit, ook in de vorm van 'inbestedingen'. Zouden de voorstellen van de evaluatiecommissie qua inhoud en werkvorm worden nagevolgd, dan zou dit er inderdaad toe nopen dat het budget voor de WRR wordt vergroot. Wanneer er meer variëteit in de activiteiten nodig is, betekent dit eveneens dat hieraan meer kosten zijn verbonden.

5 Tot slot

De raad is de evaluatiecommissie erkentelijk voor haar oordeel. De belangrijkste opmerkingen van de commissie zijn in het bovenstaande aan de orde geweest. Meer in het algemeen zal in de toekomst het rapport van de evaluatiecommissie op tafel liggen bij het bepalen van de strategie van de raad.

BIJLAGE 1

instellingswet WRR

INTEGRALE TEKST VAN DE INSTELLINGSWET WRR

(Stb. 413, 5 augustus 1976; laatstelijk gewijzigd bij de wet van 11 december 1997, Stb. 1998 nr.27)

WET VAN 30 JUNI 1976 TOT INSTELLING VAN EEN WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID (INSTELLINGSWET WRR)

Wij Juliana, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.
Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:
Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het voor de vorming van het regeringsbeleid wenselijk is stelselmatig informatie te verkrijgen over ontwikkelingen die op langere termijn de samenleving kunnen beïnvloeden, dat daartoe kan worden bijgedragen door een vast college van advies en bijstand in te stellen ter vervanging van de Voorlopige Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid:
Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

1 Er is een Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, verder te noemen de Raad;
2 De Raad wordt niet aangemerkt als een adviescollege als bedoeld in de Kaderwet adviescolleges.

Artikel 2

De Raad heeft tot taak:
d ten behoeve van het Regeringsbeleid wetenschappelijke gefundeerde informatie te verschaffen over ontwikkelingen die op langere termijn de samenleving kunnen beïnvloeden en daarbij tijdig te wijzen op tegenstrijdigheden en te verwachten knelpunten, probleemstellingen te formuleren ten aanzien van de grote beleidsvraagstukken, en beleidsalternatieven aan te geven;
e een wetenschappelijk gefundeerd kader te ontwikkelen dat de regering ten dienste staat voor het stellen van prioriteiten en het voeren van een samenhangend beleid;
f ten aanzien van werkzaamheden op het gebied van toekomstonderzoek en planning op lange termijn, zowel binnen als buiten de overheid, voorstellen te doen inzake het opheffen van structurele tekortkomingen, het

bevorderen van bepaalde onderzoekingen en het verbeteren van communicatie en coördinatie.

Artikel 3

De Raad bestaat uit ten minste vijf en ten hoogste elf leden.

1 Wij benoemen op voordracht van Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, gedaan in overeenstemming met het gevoelen van de Raad van Ministers, de voorzitter en de overige leden van de Raad.
2 De voorzitter en de overige leden worden, behoudens door Ons tussentijds verleend ontslag, benoemd voor vijf jaren. Zij zijn eenmaal terstond wederbenoembaar.
3 Hij die is benoemd ter vervulling van een tussentijds opengevallen plaats, treedt af op hetzelfde tijdstip waarop degene in wiens plaats hij is benoemd, zou moeten aftreden.

Artikel 4

1 Het ambt van voorzitter van de Raad is een volledige betrekking.
2 De overige leden van de Raad stellen ten minste een zodanig deel van hun werktijd aan de Raad ter beschikking, als overeenkomt met twee werkdagen per week.
3 In uitzonderlijke gevallen kan door Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, worden bepaald, dat het in het voorgaande lid genoemde deel van de aan de Raad ter beschikking gestelde werktijd wordt verminderd.

Artikel 5

De rechtspositie van de voorzitter en de overige leden wordt nader geregeld bij Algemene Maatregel van Bestuur.

Artikel 6

1 Er zijn adviserende leden.
2 De Raad kan aan Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, voorstellen doen ter zake van de benoeming tot adviserend lid.
3 Wij benoemen op voordracht van Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, gedaan in overeenstemming met het gevoelen van de Raad van Ministers, de adviserende leden van de Raad.

Artikel 7

1 De Raad heeft een bureau, dat onder leiding van een secretaris de Raad in zijn werkzaamheden bijstaat.
2 Wij benoemen op voordracht van Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, de secretaris van de Raad.

Artikel 7a

1 De Raad stelt na overleg met Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, een werkprogramma vast.
2 De Raad kan na overleg met Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, het werkprogramma wijzigen.
3 Ten behoeve van het in het eerste en tweede lid bedoelde overleg hoort Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, de Raad van Ministers.

Artikel 8

1 De Raad steunt bij de uitvoering van zijn taak mede op de uitkomsten van door andere instellingen verricht onderzoek.
2 Diensten en instellingen van de centrale overheid en van de lagere publiekrechtelijke organen zijn gehouden aan de Raad de benodigde informatie te verschaffen.
3 De Raad kan zich rechtstreeks tot andere instellingen en personen wenden met een verzoek om informatie.
4 Onze Ministers dragen er zorg voor dat de Raad, voor zover zulks dienstig kan zijn voor de uitoefening van zijn taak, tijdig in kennis wordt gesteld van het toekomstonderzoek dat onder hun verantwoordelijkheid wordt verricht en de resultaten daarvan alsmede hun veronderstellingen en voornemens voor het beleid op lange termijn.

Artikel 9

1 De Raad kan rechtstreeks in overleg treden met ambtelijke en niet-ambtelijke deskundigen.
2 De Raad kan commissies instellen. Voor de medewerking van ambtelijke deskundigen behoeft hij de instemming van Onze betrokken Ministers.
3 De Raad kan op zijn terrein rechtstreeks internationale contacten onderhouden.

Artikel 10

De Raad kan zelfstandig verzoeken bepaalde studies of onderzoekingen te doen ondernemen. Dit geschiedt door tussenkomst van Onze betrokken Ministers, voor zover het diensten en instellingen, werkzaam onder hun verantwoordelijkheid, betreft.

Artikel 12

1 De Raad brengt zijn rapporten aan de regering uit door tussenkomst van Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken.
2 Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, stelt de Raad in kennis van de bevindingen van de Raad van Ministers betreffende deze rapporten.

3 De Raad van Ministers hoort de Raad op diens verzoek naar aanleiding van de in het voorgaande lid genoemde bevindingen.

Artikel 13

De door de Raad aan de regering uitgebrachte rapporten zijn openbaar voor zover de inhoud daarvan niet moet worden geheim gehouden.
De Raad publiceert deze rapporten na kennisneming door de Raad van Ministers.

Artikel 14

De Raad kan nadere regelen stellen voor zijn werkwijze.

Artikel 16

De Wet kan worden aangehaald als Instellingswet W.R.R.

BIJLAGE 2

publicaties WRR

RAPPORTEN AAN DE REGERING

EERSTE RAADSPERIODE (1972-1977)

1 Europese Unie
2 Structuur van de Nederlandse economie
3 Energiebeleid, (1, 2 en 3 gebundeld in één publikatie) (1974)
4 Milieubeleid (1974)
5 Bevolkingsprognose (1974)
6 De organisatie van het openbaar bestuur (1975)
7 Buitenlandse invloeden op Nederland: internationale migratie (1976)
8 Buitenlandse invloeden op Nederland: Beschikbaarheid van wetenschappelijke en technische kennis (1976)
9 Commentaar op de Discussienota sectorraden (1976)
10 Commentaar op de nota Contouren van een toekomstig onderwijsbestel (1976)
11 Overzicht externe adviesorganen van de centrale overheid
12 Externe adviesorganen van de centrale overheid (1977)
13 Maken wij er werk van?. Verkenningen omtrent de verhouding tussen actieven en niet-actieven (1977)
14 Interne adviesorganen van de centrale overheid (1977)
15 De komende vijfentwintig jaar. Een toekomstverkenning voor Nederland (1977)
16 Over sociale ongelijkheid. Een beleidsgerichte probleemverkenning (1977)

TWEEDE RAADSPERIODE (1977-1982)

17 Etnische minderheden (1979)
A. Rapport aan de Regering;
B. Naar een algemeen etnisch minderhedenbeleid?
18 Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie (1980)
19 Beleidsgerichte toekomstverkenning
Deel 1: Een poging tot uitlokking (1980)
20 Democratie en geweld. Probleemanalyse naar aanleiding van de gebeurtenissen in Amsterdam op 30 april 1980 (1980)
21 Vernieuwingen in het arbeidsbestel (1981)
22 Herwaardering van welzijnsbeleid (1982)
23 Onder invloed van Duitsland. Een onderzoek naar gevoeligheid en kwetsbaarheid in de betrekkingen tussen Nederland en de Bondsrepubliek (1982)
24 Samenhangend mediabeleid (1982)

DERDE RAADSPERIODE (1983-1987)

25 Beleidsgerichte toekomstverkenning
Deel 2: Een verruiming van perspectief (1983)
26 Waarborgen voor zekerheid. Een nieuw stelsel van sociale zekerheid in hoofdlijnen (1985)
27 Basisvorming in het onderwijs (1986)
28 De onvoltooide Europese integratie (1986))
29 Ruimte voor groei; kansen en bedreigingen voor de Nederlandse economie in de komende tien jaar (1987)
30 Op maat van het midden- en kleinbedrijf (1987)
Deel 1: Rapport aan de Regering
Deel 2: Pre-adviezen
31 Cultuur zonder grenzen (1987)
32 De financiering van de Europese Gemeenschap, Een Interimrapport (1987)
33 Activerend arbeidsmarktbeleid (1987)
34 Overheid en toekomstonderzoek; een inventarisatie (1988)

VIERDE RAADSPERIODE (1988-1992)

35 Rechtshandhaving (1988)
36 Allochtonenbeleid (1989)
37 Van de stad en de rand (1990)
38 Een werkend perspectief; arbeidsparticipatie in de jaren '90 (1991)
39 Technologie en overheid; enkele sectoren nader beschouwd (1991)
40 De onderwijsverzorging in de toekomst (1991)
41 Milieubeleid; strategie, instrumenten en handhaafbaarheid (1992)
42 Grond voor keuzen; vier perspectieven voor de landelijke gebieden in de Europese Gemeenschap (1992)
43 Ouderen voor ouderen; demografische ontwikkelingen en beleid (1993)

VIJFDE RAADSPERIODE (1993-1997)

44 Duurzame risico's: een blijvend gegeven (1994)
45 Belang en beleid; naar een verantwoorde uitvoering van de werknemersverzekeringen (1994)
46 Besluiten over grote projecten (1994)
47 Hoger onderwijs in fasen (1995)
48 Stabiliteit en veiligheid. Het veranderende krachtenveld voor het buitenlands beleid (1995)
49 Orde in het binnenlands bestuur (1995)
50 Tweedeling in perspectief (1996)
51 Van verdelen naar verdienen (1997)

52 Volksgezondheidszorg (1997)
53 Ruimtelijke-ontwikkelingspolitiek (1998)
54 Staat zonder land. Een verkenning van bestuurlijke gevolgen van informatie- en communicatietechnologie (1998)

Zesde raadsperiode (1998-2002)

55 Generatiebewust beleid (1999)
56 Het borgen van publiek belang (2000)
57 Doorgroei van arbeidsparticipatie (2000)
58 Ontwikkelingsbeleid en goed bestuur (2001)
59 Naar een Europabrede Unie (2001)
60 Nederland als immigratiesamenleving (2001)

Voorstudies en achtergronden

Hieronder worden de publicaties uit de WRR-serie Voorstudies en achtergronden opgesomd vanaf de vierde raadsperiode. Een volledig overzicht is beschikbaar op de WRR-website (http://www.wrr.nl) of aan te vragen bij het bureau van de WRR (070-356 4625).

Vierde raadsperiode (1988-1992)

V63 Milieu en groei; Verslag van een studiedag op 11 februari 1988
V64 De maatschappelijke gevolgen van erfelijkheidsonderzoek. Verslag van een Conferentie gehouden op 16-17 juni 1988
V65 H.F.L. Garretsen, H. Raat (1989) Gezondheid in de vier grote steden
V66 P. de Grauwe, A. Knoester, F. van der Ploeg, C.J. Rijnvos (1989) De Europese monetaire integratie: vier visies
V67 Th. Roelandt, J. Veenman (1990) Allochtonen van school naar werk
V68 W.M. Leeuwenburgh, P. van den Eeden (1990) Onderwijs in de vier grote steden
V69 M.W. de Jong, P.A. de Ruijter (1990) Logistiek, infrastructuur en de grote stad
V70 C.P.A. Bartels, E.J.J. Roos (1990) Sociaal-economische vernieuwing in grootstedelijke gebieden
V71 W.J. Dercksen (ed.) (1990) The Future of Industrial Relations in Europ.e Proceedings of a Conference in honour of prof. W. Albeda
V72 Sociaal-economische gezondheidsverschillen en beleid; pre-adviezen (1991)
V73 F.J.P.M. Hoefnagel (1992) Cultuurpolitiek: het mogen en moeten
V74 K.W.H. van Beek en B.M.S. van Praag (1992) Kiezen uit sollicitanten; concurrentie tussen werkzoekenden zonder baan

V75 Jeugd in ontwikkeling; wetenschappelijke inzichten en overheidsbeleid (1992)
V76 A.M.J. Kreukels, W.G.M. Salet (eds.) (1992) Debating Institutions and Cities; Proceedings of the Anglo-Dutch Conference on Urban Regeneration
V77 H.R. van Gunsteren, P. den Hoed (1992) Burgerschap in praktijken
V78 J.C.F. Bletz, W.J. Dercksen, C.W.A.M. van Paridon (1993) Shaping Factors for the Business Environment in the Netherlands after 1992
V79 N.T. Bischoff, R.H.G. Jongman (1993) Development in Rural Areas in Europe; The Claim for Nature
V80 Verslag en evaluatie van de vierde raadsperiode; 1988-1992 (Report and Evaluation of the Fourth Term of Office)
V81 F.J.P.M. Hoefnagel (1993) Het Duitse Cultuurbeleid in Europa

VIJFDE RAADSPERIODE (1993-1997)

V82 W.J. Dercksen, H. van Lieshout (1993) Beroepswijs Onderwijs; Ontwikkelingen en dilemma's in de aansluiting van onderwijs en arbeid
V83 W.G.M. Salet (1994) Om recht en staat; een sociologische verkenning van sociale, politieke en rechtsbetrekkingen
V84 J.M. Bekkering (1994) Private verzekering van sociale risico's
V85 C. Lambers, D.A. Lubach, M. Scheltema (1994) Versnelling juridische procedures grote projecten
V86 CSHOB (1995) Aspecten van hoger onderwijs; een internationale inventarisatie
V87 T. van der Meij, J.H.W. Hendriks, C.J.M. Musters e.a. (1995)Ontwikkelingen in de natuur. Visies op de levende natuur in de wereld en scenario's voor het behoud daarvan
V88 L. Hagendoorn, K. Phalet, R. Henke, R. Drogendijk (1995) Etnische verhoudingen in Midden- en Oost-Europa
V89 H.C. Posthumus Meyjes, A. Szász, C. Bertram, W.F. van Eekelen (1995) Een gedifferentieerd Europa
V90 J. Rupnik, P. Hassner, M. Tatu, M.C. Brands, R. Havenaar (1995) Challenges to the East
V91 J.P.H. Donner (rapporteur) (1995), Europa, wat nu?
V92 R.M.A. Jansweijer (1996) Gouden bergen, diepe dalen. De inkomensgevolgen van een betaalbare oudedagsvoorziening
V93 W. Derksen en W.G.M. Salet (red.) (1996) Bouwen aan het binnenlands bestuur
V94 SEO/Intomart (1996) Start-, slaag- en faalkansen van hoger opgeleide startende ondernemers
V95 L.J. Gunning-Schepers, G.J. Kronjee en R.A. Spasoff (eds.) (1996) Fundamental questions about the future of health care. Conference report

V96 H.B.G. Ganzeboom en W.C. Ultee (red.) (1996) De sociale segmentatie van Nederland in 2015
V97 J.C.I. de Pree (1997) Grenzen aan verandering. De verhouding tussen reorganisatie en structuurprincipes van het binnenlands bestuur
V98 M.F. Gelok en W.M. de Jong (1997) Volatilisering in de economie
V99 A.H. Kleinknecht, R.H. Oostendorp en M.P. Pradhan (1997) Patronen en economische effecten van flexibiliteit in de Nederlandse arbeidsverhoudingen. Een exploratie op basis van de OSA vraag- en aanbodpanels
V100 J.P.H. Donner (1998) Staat in beweging
V101 W.J. Vermeulen, J.F.M. van der Waals, H. Ernste, P. Glasbergen (1997) Duurzaamheid als uitdaging. De afweging van ecologische en maatschappelijke risico's in confrontatie en dialoog
V102 W. Zonneveld, A. Faludi (1998) Europese integratie en de Nederlandse ruimtelijke ordening
V103 Verslag en evaluatie van de vijfde raadsperiode; 1993-1997 (Report and Evaluation of the Fifth Term of Office)

ZESDE RAADSPERIODE (1998-2002)

V104 Krijn van Beek (1998) De ondernemende samenleving. Een verkenning van maatschappelijke verandering en implicaties voor beleid
V105 W. Derksen et al. (1999) Over publieke en private verantwoordelijkheden
V106 Henk C. van Latesteijn (1999) Land use in Europe. A methodology for policy oriented future studies
V107 Aart C. Liefbroer en Pearl A. Dykstra (2000) Levenslopen in verandering. Een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970
V108 Bart Wissink (2000) Ontworpen en ontstaan. Een praktijktheoretische analyse van het debat over het provinciale omgevingsbeleid
V109 H. Mommaas (2000) De vrijetijdsindustrie door stad en land. Een studie naar ontwikkelingen op de markt van belevenissen

WERKDOCUMENTEN

Hieronder worden de publicaties uit de WRR-serie Werkdocumenten opgesomd vanaf de vierde raadsperiode. Een volledig overzicht is beschikbaar op de WRR-website (http://www.wrr.nl) of aan te vragen bij het bureau van de WRR (070-356 4625).

VIERDE RAADSPERIODE (1988-1992)

W30 W.M. de Jong De economische effectiviteit van technische ontwikkeling; een studie naar economische gevolgen van de huidige technische ontwikkeling
W31 Werkprogramma voor de vierde raadsperiode 1988-1992; deel 1
W32 J.J. Godschalk Fraude met belastingen, subsidies en premies
W33 F.F.W. Brouwer en F.A.C. Meijer van Meijbeek Social Lokale overheid, veel voorkomende criminaliteit en leefklimaat
W34 R.W.M. Geerts Knelpunten in en bij het functioneren van de politie
W35 D.W. Steenhuis Social Doelmatigheid van rechtsvervolging
W36 D. Ruimschotel Criminele gedragingen, overheid en samenleving; een drieluik
W37 A. van den Berg, Th. van Eijk, P. Misdorp Non-activiteit in de grootstedelijke gebieden in kaart gebracht
W38 A. Boogaarts Kunst en cultuur in Amsterdam; een inventarisatie van de financiële ontwikkelingen
W39 J.G.B.M. van de Goor Binnengemeentelijke decentralisatie en deconcentratie in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht; een inventarisatie
W40 WRR/HRWB Social Policy-issues in Economic Planning. Report of a Conference
W41 H.P.M. Adriaansens Quality and Quantity of work in the Nineties in the Netherlands Qualité et Quantité du Travail dans les Années 90 aux Pays-Bas Symposium 2-7 juli 1989
W42 F. van der Ploeg Macro economic policy coordination and monetary integration: a European perspective
W43 A. Knoester, A. Kolodziejak, A. Muijzers Gaandeweg tot de Europese orde geroepen
W44 C.S. van Praag Werkloosheid en inkomens bij etnische minderheden; een analyse op basis van het woningbehoefte-onderzoek 1985/86
W45 D. Webbink, C.N. Teulings De werkgelegenheid voor laaggeschoolden 1979-1985
W46 D.D. van der Stelt-Scheele, m.m.v. P.J.G. Tang Regionaal beleid voor de landelijke gebieden van de Europese Gemeenschap. Inventarisatie en evaluatie
W47 C.W.A.M. van Paridon Arbeidsmarktparticipatie in Nederland; plaatsbepaling in internationaal perspectief

W48 A. Veen, F.S.J. Riemersma Onderbenutting in functie-niveau van allochtone personen op de arbeidsmarkt
W49 S. van der Veen Employment Equity: een Wet bevordering arbeidskansen naar Canadees model
W50 W.J. Dercksen, E.W. van Luijk, P. den Hoed Werkloosheidsbestrijding in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht
W51 H. Hengsdijk Karakterisering van de landelijke gebieden in de Europese Gemeenschap
W52 E.S. Mot, I.T.M. Roozen Aanvullende en vervangende arbeid
W53 W.J. Dercksen (ed.)The Future of Industrial Relations in Europe. Conference Documents
W54 W. Zwinkels Onderwijs en arbeidsmarkt in een input-output model. Analyse van de werkgelegenheid naar opleiding in de periode 1985-2010
W55 D.E. Hanemaaijer Kansen en bedreigingen voor de grote steden in een aantal bedrijfstakken
W56 T. Elfring, W. van der Aa, R.C. Kloosterman Perspectieven voor werkgelegenheid in de dienstensector; Een internationaal vergelijkende analyse
W57 P. den Hoed. A. Brand, W.A. Fransen, P. den Hoed, E. Hueting en R. Neij, W.B.A.M. Melief (red.) Maatschappelijk werk en de stad; vijf preadviezen
W58 M. Wijermans en J. Meeus Karakteristieke cultuurlandschappen van Europa
W59 S.S. Gustafsson en M. Bruyn-Hundt Incentives for Women to Work. A Comparison between the Netherlands, Sweden and West Germany
W60 NRIT Trends in Tourism and Recreation in the European Community. Outline Report
W61 H.P.M. Adriaansens, K.W.H. van Beek en W.J. Dercksen Minimumloon: verstand en misverstand
W62 G.H.J. de Koning, H. Janssen en H. van Keulen Input and Output Coefficients of Various Cropping and Livestock Systems in the European Communities
W63 Sociaal-economische gezondheidsverschillen, kansen voor beleid Verslag van een conferentie op 20-21 november 1991
W64 D. Scheele Formulation and characteristics of goal
W65 J.D. Bulens en A.K. Bregt Crop production potential of rural areas within the European Communities, I: gis and data model
W66 G.J. Reinds en H.A.J. van Lanen Crop production potential of rural areas within the European Communities, II: A physical land evaluation procedure for annual crops and grass

W67 G.J. Reinds, G.H.J. de Koning en J.D. Bulens Crop production potential of rural areas within the European Communities, III: Soils, Climate and Administrative Regions
W68 G.H.J. de Koning, C.A. van Diepen Crop production potential of rural areas within the European Communities, IV: Potential, water-limited and actual crop production
W69 H.A.J. van Lanen, C.M.A. Hendriks en J.D. Bulens (1995) Crop production potential of rural areas within the European Communities, V: Qualitative suitability assessment for forestry and fruit crops
W70 Suele perspectivas para las zonas rurales en la Comunidad Europa
W71 Entscheidungsgrundlagen; Vier Perspektiven für die ländlichen Gebiete in der Europäischen Gemeinschaft
W72 Documenten en verslag van de Hoger Onderwijs expert-conferentie van 8 en 9 oktober 1992
W73 C.M.J.A. Kuypers De Europese Gemeenschappen als vierde bestuurslaag op het terrein van onderwijs en cultuur
W74 M.D. Verdaasdonk De Nederlandse taalgebonden kunsten en Europa. Pas op de plaats of Europees perspectief?
W75 G.J. Kronjee en M.G. Spiering-Wolters De toekomst van de thuiszorg. Een inventarisatie van bepalende factoren en problemen

Vijfde raadsperiode (1993-1997)

W76 D.P. van den Bosch, W.J. Dercksen en F.J.P.M. Hoefnagel (1994) Startkwalificatie en leerplicht
W77 A.J.F. Bruning, m.m.v. J. Siersma (1994) Grote projecten in Nederland; een analyse van het tijdsbeslag van twintig besluitvormingsprocessen
W78 D. Scheele (1994) Duurzaamheid materiaalgebruik en de exploitatie van mineralen
W79 W.M. de Jong (1994) Chloor in duurzaam perspectief. Over zekerheden en onzekerheden
W80 J. Dogterom, P.H.L. Buijs (1994) Duurzaam watergebruik in Nederland
W81 W. Derksen, I. van Enckevort, H. de Jong, R. Schouten (1995) De blik naar buiten. Geïntegreerde dienstverlening als structuurprincipe
W82 E. ter Borg, K. Dignum (1995) Grenzen in de ijle ruimte. Variatie in geografisch schaalgebruik verkend
W83 R.L. van den Bos, T. Vis (1995) Taken en functies van het hoger onderwijs. HOAK, HOOP en WHW

W84 O. Holman (1995) Transformatieprocessen in Midden- en Oost-Europa: de internationale dimensie
W85 Brouwers (1995) Amerika's buitenlands beleid en de ontwikkeling van de transatlantische relaties na 1990
W86 P. Scheffer (1995) Machtsverschil en rechtsgelijkheid in de Europese Unie
W87 H. Wallace, W. Wallace (1995) Flying together in a larger and more diverse European Union
W88 J. Kol (1995) Bloc Formation, Fragmentation and Stability in the World Economy
W89 L.J.M. Verdult (1996) Een andere financiële organisatie
W90 A. Brouwers, M. Kwast-van Duursen en H. Ruyg (eds.) (1995) Perceptions of future developments in the European Union; Conference report
W91 M. de Groot (1996) Over consumenten en dienstverlening
W92 T. Oterdoom (1996) Analyse versus ontwerp; ruimtelijk-economische studies nader beschouwd
W93 P.J. Branger, E.M.R.M. Paalvast, J.C. Voorhoeve en K.M. van Hee (1997) Informatisering in de gezondheidszorg; een toekomstverkenning
W94 J.H.M. Zwetsloot-Schonk en P.F. de Vries Robbé (1997) Ontwikkelingsprincipes voor de inrichting van de informatievoorziening over de curatieve zorg
W95 P.J. van de Mheen en J.J. Barendregt (1997) Toekomstige zorgbehoefte in Nederland; een kwantitatieve verkenning
W96 Arie Kapteyn, Asghar Zaidi en Adriaan Kalwij (1997) Worksharing as a Policy to Increase Employment: an Evaluation
W97 Y.C. Mets (1997) Cultuur en nieuwe media; tweerichtingsverkeer. Een verkennende literatuurstudie
W98 D.A. Albregtse (1997) Belastingheffing en ICT
W99 Arnold Reijndorp, Birgitt Truijens, Ivan Nio, Hagar Visser en Vindent Kompier (1998) De kern van het ruimtelijk beleid. Een onderzoek naar het begrip ruimtelijke kwaliteit
W100 P. Smit, P.J. Stallen, R. Herngreen (1998) Ruimte als forum

ZESDE RAADSPERIODE (1998-2002)

W101 J.M. Bekkering en R.M.A. Jansweijer(1998) De verdeling van arbeid en zorg; prikkels en belemmeringen

W102 R.M.A. Jansweijer (1998) Pensioensystemen vergeleken: wie draagt welke risico's

W103 Dirk Scheele (1999) Arbeid en vaardigheid. Een literatuurstudie naar de veranderingen in arbeidsvaardigheden

W104 Eric Philippart en Monika Sie Dhian Ho (2000) The pros and cons of 'closer cooperation' within the eu

W105 H.A.A. Verbon, B.J.A.M. van Groezen en Th. Leers (2000) Economische theorie van overlappende-generatiemodellen

W106 R. Gerlagh en M.W. Hofkes (2000) Intergenerationele overdrachten van milieukapitaal

W107 A.J.G. Verheijen (2000) Administrative capacity development. A race against time?

W108 Richard H. Jones (2000) Educating for an open society. Higher education reform in Central and Eastern Europe as a catalyst for the emergence of a sustainable democratic market economy

W109 Jacques Pelkmans, Daniel Gros, Jorge Núñez Ferrer (2000) Long-run Economic Aspects of the European Union's Eastern Enlargement

W110 D.M. Curtin, R.H. van Ooik (2000) Revamping the European Union's enforcement system with a view to eastern enlargement

W111 Erhard Blankenburg (2000) Legal Culture in Five Central European Countries

W112 Jörg Monar (2000) Enlargement-related Diversity in EU Justice and Home Affairs; Challenges, Dimensions, and Management Instruments

W113 C.A. Hazeu, J.J.A. Eggelte en F.A.G. den Butter (red.) (2000) Naar een vrijwel volledige arbeidsparticipatie

W114 C.G.E.Boender, S.van Hoogdalem, R.M.A.Jansweijer, E.van Lochem (2000) Intergenerationele solidariteit en individualiteit in de tweede pensioenpijler: een scenario-analyse

W116 R.M.A. Janswijer, A.C.J.M. Winde (eds.) (2001) Intergenerationele solidariteit en idividualiteit in de tweede pensioenpijler: conferentieverslag

W117 M.C.E. van Dam-Mieras (2001) Biotechnologie in maatschappelijk perspectief

W118 J.D.J. Waardenburg (2001) Institutionele vormgevingen van de islam in Nederland, gezien in Europees perspectief

W119 Ingrid Esveldt en Jeroen Traudes (2001) Kijk op en contacten met buitenlanders. Immigratie, integratie en interactie

W120 Mirjam van het Loo, Stephan de Spiegleire, Gustav Lindstrom, James P. Kahan en Georges Vernez (2001) A Comparison of American and Dutch Immigration and Integration Experiences. What Lessons can be Learned?

W121 J. Dagevos (2001) Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland

W122 Ruben Gowricharn (2001) In- en uitsluiting in Nederland. Een overzicht van empirische bevindingen

W123 Helga A.G. de Valk, Ingrid Esveldt, Kène Henkens en Aart C. Liefbroer (2001) Allochtonen in Nederland. Een demografisch profiel

W124 S. Verhallen et al. (2001) Nieuwe kansen voor taalonderwijs aan anderstaligen

W125 Dennis Broeders (2001) Immigratie- en integratieregimes in vier Europese landen

W126 Dirk Scheele (2001) Ruimte aan de stad